

ISSN 2738-0343

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

**УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ
ОРГАНА**

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ И
БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

ИНФОРМАТИВНИ БИЛТЕН

БРОЈ 8

2025

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:
<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 155.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:
<https://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:
<http://biblis.uzzpro.gov.rs>

Дигитална библиотека налази се на адреси:
<https://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Управа за заједничке послове републичких органа

Немањина бр. 22–26

Београд

Телефон: 3616-296; 363-1620; лок. 1620

biblioteka@uzzpro.gov.rs

САДРЖАЈ

1. Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
2. Списак претплата на службена гласила и часописе за потребе библиотеке Управе у 2025. години
3. Преглед садржаја нових бројева часописа
4. Преглед старих публикација
5. Преглед нових књига
6. Листа најчитанијих књига

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА
БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Брунеју Дарусалам, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Џакарти, Слободана Маринковића, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Брунеју Дарусалам, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Џакарти, Иване Голубовић Дубоке, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Канади, Стефана Томашевића, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Краљевини Камбоџи, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Џакарти, Слободана Маринковића, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Краљевини Камбоџи, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Џакарти, Иване Голубовић Дубоке, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о отварању Амбасаде Републике Србије у Уједињеној Републици Танзанији, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Одлука о утврђивању Националне контролне листе наоружања и војне опреме, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2025

Одлука о условима за доделу материјалне помоћи осуђенима пред Међународним трибуналом за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. године и Механизмом за међународне кривичне трибунале и члановима њихових породица, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Игора Николића, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Оливере Дурлевић, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Матића, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Закића, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Решење о додели средстава прикупљених по основу одлагања кривичног гоњења, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама и допуни Уредбе о условима, начину и поступку регистрације корисника система е-акциза, садржини и начину преузимања података из других регистара који се воде код надлежних органа, као и података у вези са акцизним производима, обвезницима акцизе и учесницима

у промету, поступку за управљање пословним процесима система е-акциза и размени података и информација између корисника система е-акцизе у вези са акцизним производима, евидентирању, чувању и обради података у вези са кретањем акцизних производа, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене инфраструктурног коридора ауто-пута Е-80, деоница Ниш–Мердаре, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Уредба о утврђивању лучног подручја пристаништа за посебне намене – марине у Бездану, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Уредба о изменама и допунама Уредбе о изгледу контролне акцизне маркице, контролне акцизне маркице са QR кодом, врсти података на маркици, начину и поступку одобравања и издавања маркица, вођења евиденције о одобреним и издатим маркицама и обележавању акцизних производа контролним акцизним маркицама, односно контролним акцизним маркицама са QR кодом, као и врсти појединачног паковања кафе за крајњу потрошњу које се обележава контролном акцизном маркицом, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Уредба о изменама Уредбе о утврђивању програма управљања водама у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Уредба о утврђивању Општег плана за одбрану од поплава, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Уредба о издавању доплатне поштанске марке „НЕДЕЉА ЦРВЕНОГ КРСТА”, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Уредба о изменама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Уредба о допуни Уредбе о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у сектору услуга хотелског смештаја, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене инфраструктурног коридора ауто-пута Е-761, деоница Појате–Прелјина, Службени гласник Републике Србије бр. 72/2025

Уредба о усклађивању номенклатуре Царинске тарифе за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 73/2025

Уредба о успостављању смерница за балансну електричну енергију, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2025

Уредба о утврђивању Програма доделе бесповратних средстава за опремање и унутрашње уређење сеоских домова у селима на територији Републике Србије за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Уредба о утврђивању Програма подстицаја за спровођење мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединицама локалне самоуправе за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Уредба о утврђивању Програма коришћења средстава за решавање стамбених потреба и друге програме интеграције избеглица у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Уредба о посебним условима за обављање трговине за одређену врсту робе, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Државног програма помоћи и обнове изгорелих и оштећених породичних стамбених објеката у својини грађана услед дејства пожара у јуну и јулу 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Државног програма помоћи регистрованим пољопривредним газдинствима и грађанима – пољопривредним произвођачима за отклањање последица пожара на подручјима захваћеним пожарима у јуну и јулу 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Уредба о измени Уредбе о ограничењу висине цена деривата нафте, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Уредба о измени и допунама Уредбе о утврђивању Плана намене радиофреквенцијских опсега, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о износивању минималних акциза за дуванске прерађевине, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Одлука о изради измена и допуна Просторног плана подручја посебне намене туристичке дестинације Кучајске планине, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Одлука о додели средстава из буџета јединицама локалне самоуправе и градским општинама намењених за успостављање јединственог управног места, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2025

Одлука о допуни Одлуке о адекватности капитала банке, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Одлука о измени Одлуке о условима и начину обрачуна ефективне каматне стопе и обрасцима који се уручују кориснику, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Одлука о измени Методологије за одређивање цене приступа систему за дистрибуцију електричне енергије, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2025

Одлука о изменама Методологије за одређивање цене електричне енергије за гарантовано снабдевање, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2025

Одлука о одређивању цена за приступ систему за пренос електричне енергије, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Одлука о измени и допуни Одлуке о проглашењу елементарне непогоде, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о распореду и коришћењу средстава за финансирање унапређења безбедности саобраћаја на путевима у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о измени Одлуке о образовању Комисије за давање предлога Влади за претходну сагласност за отуђење грађевинског земљишта у јавној својини по цени мањој од тржишне цене, или без накнаде, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о измени и допуни Одлуке о изради Стратешке процене утицаја Просторног плана подручја посебне намене Борско-мајданпечког рударског басена на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о неприступању изради стратешке процене утицаја Просторног плана подручја посебне намене инфраструктурног коридора државног пута I реда бр. 21 Нови Сад – Рума – Шабац и државног пута I реда бр. 19 Шабац–Лозница на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Одлука о цени приступа систему за дистрибуцију електричне енергије, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Правилник о допуни Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о ближим условима, начину и поступку за остваривање права на рефакцију плаћене акцизе на деривате нафте, биогорива и биотечности из члана 9. став 1. тач. 3), 5) и 7) Закона о акцизама, који се користе за транспортне сврхе и за грејање, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Правилник о начину коришћења мултилатералних дозвола, изгледу и начину употребе печата који се ставља на мултилатералну дозволу, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Правилник о утврђивању листе српских стандарда из области опште безбедности производа и возила и уређаја забавних паркова, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Правилник о допунама Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Правилник о списку шумског дрвећа чији се репродуктивни материјал производи и користи за потребе подизања и вештачког обнављања шума, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о обављању ваздушног саобраћаја балонима, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о обављању ваздушног саобраћаја једрилицама, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Правилник о условима и начину обављања поштанских услуга, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Правилник о измени Правилника о условима и начину остваривања права на подстицаје у сточарству за краве за узгој телади за тов, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Наредба о изменама и допунама Наредбе о предузимању мера за спречавање уношења заразне болести слинавка и шап – Foot and mouth disease у Републику Србију, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о додели бесповратних средстава недобитним организацијама са територије Аутономне Покрајине Војводине за финансирање пројеката од значаја за развој туризма – верски туризам на територији Аутономне Покрајине Војводине у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2025

Правилник о додели бесповратних средстава локалним самоуправама са територије Аутономне Покрајине Војводине за финансирање пројеката од значаја за развој туристичког потенцијала Аутономне Покрајине Војводине у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2025

Правилник о додели бесповратних средстава женском предузетништву за субвенционисање трошкова набавке машина/опreme, рачунарске опреме, софтвера или услуге у циљу иновирања и дигитализовања процеса производње и операција у домену маркетинга и трговине у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2025

Правилник о додели средстава из Годишњег програма коришћења средстава из Буџетског фонда за шуме АП Војводине за 2025. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2025

Службени лист Града Београда

Правилник о изменама и допунама Правилника о обавезама превозника и саобраћајног особља и приватног партнера задуженог за имплементацију хардверског и софтверског решења за праћење и управљање системом у јавном линијском превозу путника на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 59/2025

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама Уредбе о Плану мреже здравствених установа, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Одлука о допуни Одлуке о трошковима рехабилитације корисника пензија и цени смештаја пратиоца, по установама, по дану боравка, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Правилник о галенским лековима који се употребљавају у хуманој медицини, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Правилник о изменама Правилника о највишем износу накнада трошкова за медицинско-техничка помагала која се издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Правилник о допунама Правилника о ближим условима за обављање здравствене делатности у здравственим установама и другим облицима здравствене службе, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у јулу 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Листа лекова који се издају без лекарског рецепта и који се могу рекламирати у средствима јавног информисања, Службени гласник Републике Србије бр. 69/2025

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о додатном броју студената за упис у прву годину студијских програма Основних академских студија Форензичког инжењерства, Информатике и рачунарства који се финансирају из буџета Републике Србије, за реализацију афирмативних мера, на Криминалистичко-полицијском универзитету за школску 2025/2026. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 68/2025

Одлука о изменама Одлуке о образовању Комисије за манастир Хиландар, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма основних струковних, основних академских и интегрисаних академских студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2025/2026. години, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма мастер струковних и академских студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2025/2026. години, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма докторских академских студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2025/2026. години, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2025

Правилник о измени Правилника о стицању истраживачких и научних звања, Службени гласник Републике Србије бр. 70/2025

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о додели буџетских средстава Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице за финансирање и суфинансирање модернизације инфраструктуре – набавка опреме за установе основног и средњег образовања и васпитања на територији АП Војводине у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 39/2025

Правилник о изменама Правилника о додели буџетских средстава Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице за унапређивање и развој мултикултурализма и толеранције у Аутономној Покрајини Војводини, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 39/2025

Правилник о додели буџетских средстава Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мањине – националне заједнице за финансирање и суфинансирање активности везаних за унапређење безбедности објеката установа основног и средњег образовања и васпитања на територији Аутономне Покрајине Војводине – извођење радова, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 40/2025

Правилник о критеријумима за финансирање/суфинансирање пројеката од значаја за развој научноистраживачке делатности АП Војводине за пројектни циклус 2025–2028. године, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2025

Правилник о критеријумима за финансирање интегрисаних пројеката од интереса за развој научноистраживачке делатности у Аутономној Покрајини Војводини, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2025

Правилник о критеријумима за финансирање развојноистраживачких пројеката високих школа струковних студија са територије АП Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2025

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за јул 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 71/2025

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за јун 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Подаци о кретању просечне месечне зараде без пореза и доприноса и о кретању потрошачких цена у Републици Србији од 1. јануара до 30. јуна 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Подаци о кретању просечне месечне зараде без пореза и доприноса и о кретању потрошачких цена у Републици Србији за период јул 2024 – јун 2025. године у односу на период јул 2023 – јун 2024. године, заокружене на две децимале, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2025

Службени лист Града Београда

Показатељ повећања потрошачких цена у јуну 2025. године, Службени лист Града Београда бр. 56/2025

2

СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2025. ГОДИНИ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛЕГЕ АРТИС: прописи у пракси

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН СУДСКЕ ПРАКСЕ ПРИВРЕДНИХ СУДОВА
2.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА ЧАСОПИСА

ПРИВРЕДНИ АПЕЛАЦИОНИ СУД

БИЛТЕН

**СУДСКЕ ПРАКСЕ
ПРИВРЕДНИХ СУДОВА**

1-2/2025

ТЕМАТСКИ БРОЈ

Београд, 2025. године

**ЗАКОН О СТЕЧАЈУ КРОЗ ПРАКСУ
ПРИВРЕДНИХ СУДОВА**

2019–2024

С А Д Р Ж А Ј

РЕЧ РЕДАКЦИЈЕ	7
I. ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	9
II. СЕНТЕНЦЕ	261
III. РЕФЕРАТИ.....	389
 др Драгиша Б. СЛИЈЕПЧЕВИЋ судија Врховног касационог суда	
др Марко РАДОВИЋ саветник Врховног касационог суда	
ПОСЛЕДИЦЕ ПРЕНОСА ОБЕЗБЕЂЕНОГ ПОТРАЖИВАЊА НА НЕПОКРЕТНОСТИ У СТЕЧАЈНОМ ПОСТУПКУ	391
 др Драгиша Б. СЛИЈЕПЧЕВИЋ судија Врховног касационог суда	
др Марко РАДОВИЋ судија Привредног суда у Београду	
СУДСКА ЗАШТИТА ОД НЕЗАКОНИТОГ ОТКАЗА УГОВОРА О РАДУ У СТЕЧАЈНОМ ПОСТУПКУ	405
 Татјана Матковић Стефановић судија Врховног суда	
ПОЛОЖАЈ ИЗЛУЧНОГ ПОВЕРИОЦА ПРЕМА ЗАКОНУ О СТЕЧАЈУ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СУДСКУ ПРАКСУ	419

4

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посреди књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектиру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа, а део фонда дигитализован је и доступан на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За овај број издајамо:

- 1. Др Жарко Миладиновић: Стечена права – Jura quaesita, Београд, 1926.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

СТЕЧЕНА ПРАВА

— JURA QUÆSITA —

МОНОГРАФИЈА.

НАПИСАО
ДР. ЖАРКО МИЛАДИНОВИЋ,
МИНИСТАР Н. Р., БИВ. НАРОДНИ ПОСЛАНИК И ЧЛАН
КЊИЖЕВНОГ ОДЕЉЕЊА «МАТИЦЕ СРПСКЕ»

ИЗДАЊЕ
КЊИЖАРЕ ГЕЦЕ КОНА — БЕОГРАД.

1926.

ПРЕДГОВОР.

Овај предговор неће бити обичан. Не казује само, како је дошло до ове књиге, него и кад је мисао о њој постала, како се та мисао одржавала и како је изгледало да ће је и нестати. Позната је латинска пословица: „Habent sua fata libelli“ (имају своју судбину књиге), дакле по томе не само да судбина игра улогу у животу људи, већ и у постанку књига. Ова је књига почета још пре светског рата. Писца ове књиге заинтересовало је питање о стеченим правима. Писало и говорило се о т. зв. стеченим правима, а то се ради и данас. И то се чини понајвише без стварног разумевања. То је изазвало потребу ове књиге. А сада се може рећи, да је потреба ове књиге још јача, актуалнија, а нарочито са обзиром на аграрну реформу. Ми смо се трудили, да изнесемо што јасније значење и обим стечених права, те да покажемо, колики је замашај примене стечених права. Па је изнесено и то, како и колико треба да се очува стечено право. Ту код стечених права долази на површину и питање о границама важности (дејства) закона, које питање спада у јавно право, као што у јавно право спада и питање о правним изворима.

Може се овде изнети као главно, да сваки имовни позитивни захтев према држави, који већ постоји, не сме у својој имовној вредности бити дирнут, начет, већ мора остати нетакнут, због чега се на пр. већ одређена мировина, пензија једног чиновника не сме више смањивати.

Иначе расправа ова показује, да т. зв. стечена права не могу стајати на путу развитку културном.

Споменули смо, да је ова књига почета пре светског рата. Сабране су белешке и чињени су записи и напомене, читане су разне књиге, која у овај предмет задиру и писани су поједини делови расправе, ну међутим је и рат дошао, а како се код писца чиниле преметачине из политичких разлога под Аустроугарском, то су се и те белешке и записи приметили. После рата тражио је писац те белешке. Сумњао је, да ће их наћи, ну на своје изненађење и радост нашао их је међу хрпом списа наслаганих, управо набацаних у једној соби, у својој кући. И на темељу тих накнадно и попуњених бележака је писао и написао ову своју расправу (монографију), те му је сада једина жеља, да та расправа послужи оном смеру, којем је наме-

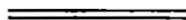
њена, а то је обележењу појма стечених права, њихова домашаја и примени њиховој, па да се у будуће буде и говорило и писало са више разумевања о много спомињаним стеченим правима.

Не смео никако овде да пропустимо, да напоменемо, да смо ову монографију уступили на читање пре штампања г. Живојину Перићу, универз. професору, познатом нашем правном зналцу и научнику и умолили га за мишљење његово, на што нам је после читања ово одговорио: „Добио сам Вашу студију о стеченим правима коју сте били љубазни послати ми. — Само *par acquit de conscience*¹⁾ — јер сте то Ви желели — ја сам Ваш рад прегледао: и без тога сам био уверен у његову велику вредност (као што је од велике вредности и онај ранији рад Ваш о аутономији и остали ваши радови из области права на пр. „Сахрана сагоревањем и правда (правосуђе),“ у београдској „Полицији“ св. за март месец 1924. год.).“

А сада нека иде ова књига у свет на поље литерарно, књижевно, па нека учини своју дужност.

Београд, јануара 1926. год.

Д-р Жарко Миладиновић.

1) Ради умирења савести.

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА

	СТР.
<i>Предговор.</i>	3— 4
<i>Увод.</i>	7— 8
I. Глава: <i>Појам стечених права.</i>	9—17
II. „ <i>Стечена права и неповратност или повратност закона.</i>	18—21
III. „ <i>О т. зв. интерпретативним законима.</i>	22—25
IV. „ <i>Стечена и природжена (урођена) права.</i>	26—27
V. „ <i>Стечена права у јавном и приватном праву.</i>	28—30
VI. „ <i>Главни принципи стечених права.</i>	31
VII. „ <i>Заштита грађанских слобода. — Може ли се новим законом слобода одузети или знатно скучити? — Разлика између слобода античког и модерног појединца.</i>	32—33
VIII. „ <i>О стеченим правима de lege ferenda.</i>	34—35
IX. „ <i>Транзиторни закони или прелазна наређења.</i>	36
X. „ <i>Поједини случајеви стечених права и њихова заштита.</i>	37— 50
XI. „ <i>Јавноправна субјективна права и подела њихова.</i>	51—53
XII. „ <i>Смер стечених права.</i>	54—58
XIII. „ <i>О аграрној реформи.</i>	59—60
XIV. „ <i>Правда држи земљу и градове.</i>	61

У В О Д.

Главни смер модерне државе је, да одржи и обезбеди правни поредак, а уједно да подигне народно благостање и унапреди културу — просвету. А то показује, да држава има да заштити и право појединаца, како би био учесник благостања и културе. Другим речима: правна сфера државна и правна сфера појединаца не треба, да долази у очевидне сукобе. Али тиме нећемо да кажемо, да су те две правне сфере једнаке вредности, јер је држава јача од појединца и државни интерес долази испред интереса појединаца, иу хтели смо да нагласимо, да држава мора водити рачуна о појединцима, уколико се то не противи општем државном интересу. Оче-видног и безразложног сукоба не би требало да буде између државе и појединца, па зато је појединцу у модерним државама зајемчено право, да тражи заштите противу повреде нанесене му од државе или државних власти. Отуд је у 19. веку у понеким државама про-тегнуто судство (суђење) и на поље јавног права, а то је нарочито постигнуто увођењем *управног судства*.¹⁾ Држава се више није сматрала као власт, која може, да јача само на штету слободе поје-динаца грађана, већ се почела сматрати као заједница интереса, у којој треба да важи начело: „Сви за једног, а један за све“.²⁾

Грађанима може да буде нанесена повреда *законодавним или управним путем*.

Овде се може одмах поставити питање: Могу ли бити повре-ђена тако звана *стечена права*?

Пре него што на то питање одговоримо, изнећемо, у чему се са-стоје т. зв. стечена права т. ј. приказаћемо појам стечених права.

Мора се признати, да је појам стечених права врло споран³⁾. Има их, који држе, да није основана разлика између т. зв. *законских* права, т. ј. права, која су сама по себи на закону основана и т. зв. *стечених* права, јер да свако право има карактер стеченог права.⁴⁾

1) Das Recht des modernen Staates од Dr. Георга Јелинека (Jellinek) (II. издање) стр. 774.

2) В. Сл. Јовановића. Основи правне теорије о држави, стр. 97.

3) В. Др. Л. Марковић, Грађанско Право I књ., стр. 61.

4) В. Др. Георга Мајера (Dr. G. Meyer) расправу: Der Staat und die erworbenen Rechte, стр. 13. Тако мисли и Јелинек у својој књизи „System der subjektiven öffentl. Rechte „на стр. 335, где каже: Jedes Recht ist ein erworbenes Recht“ (свако право је стечено право).

Израз „Стечено право“ нема по том мишљењу никакве вредности, због чега не би ни било потребно, да се тај израз („стечена права“) одржава. Место тога би се могло сасма лепо рећи: „права, која постоје“ или „субјективна — подметна — права“. Али нама се чини, да је израз: „права, која постоје“ сувише растегљив и да не каже оно, што треба, да каже, јер има и других закона, који постоје а немају никакве везе са т. зв. стеченим правима, управо са појмом њиховим. То исто мислимо и о називу: „субјективна права“, који је назив много шири од појма стечених права, као што је шири и појам „права, која постоје“ од појма „стечених права“.

И код француских правника је подељено мишљење, што се тиче т. зв. стечених права. Дигуи (Duguit), чувени француски професор јавног права, тврди¹⁾, да је правни научник француски Планиол (Planiol)²⁾ имао потпуно право, кад је написао, да нико није могао дати дефиницију (одредбу) о стеченом праву (*du droit acquis*), која би задовољавала. Иначе има француских правника цивилиста (Обри — Aubry, Бодри Лакантинери, Лоран — Laurent, Ик — Нис — и т. д.) који покушавају, да изнесу разлику између стечених права или простог права и простих очекивања, али Дигуи констатује, да су сва та разликовања оскудна и неизвесна, неодређена.

Израз „стечено право“ је врло стар, њега употребљују већ средње-вековни правници,³⁾ ну они не тумаче, шта су стечена права. Тај назив употребљују они стога, што је код њих велику улогу играла разлика, да ли је захтев или потраживање стечено на основу цивилног (грађанског) (*jus civile*) или природног права (*jus naturale*). И Хуго Гроције (Hugo Grotius) прави исту такву разлику т. ј. разлику између права стеченог на основу природног права и на основу цивилног права (*jus quaesitum ex vi juris naturalis* и *ex vi juris civilis*).⁴⁾ Доцније је прављена разлика између стеченог права и прирођених или урођених права (*angeborene Rechte*).⁵⁾ ну о томе ћемо доцније говорити.

1) Duguit, *Traité de droit constitutionnel* (II. изд.) I. 136 стр.

2) *Droit civil*, I стр. 221.

3) Мајер на пом. м., стр. 7.

4) В. Мајер на пом. м., стр. 7.

5) В. Мајер на пом. м., стр. 7.

ГЛАВА I. ПОЈАМ СТЕЧЕНИХ ПРАВА.

Под стеченим правима разумеју неки правни писци немачки она субјективна права, која су постала за време пређашњег, старог права, и које је стекло извесно лице на основу посебног правног разлога, на посебној правној основи.

И Душанов Законик је водио рачуна о стеченим правима, иако тај израз није употребљавао. То се види из чл. 164., где се изриче забрана, да не сме нико примити туђег човека т. ј. раденика без повеље царске (*arg. ex art. — (чл.) — 140. Душ. Зак.*), а уједно се одређује да се случајеви, који су се догодили, „првжде сјега събора“, имају расправити, „како пише оу пръвмъ закон'никоу“. Према томе овај нови закон нема повратне силе¹⁾, а и Душ. Законик се ту држао принципа: „*nullum crimen sine lege*“ и „*nulla poena sine lege*“²⁾, јер чл. 140. а у савезу са чл. 164. одређује оштру казну: одузимање имања, док чл. 115. не одређује никакву казну, већ само наређује, да се примљени страни човек има просто да ерати. А у чл. 124., 137 и 176. Душ. Зак. ради се управо о очувању пређашњег стања, о очувању хрисовуља, управо права даних истим хрисовуљама,³⁾ златопечатним повељама, а то је стечених права. И Ст. Новаковић⁴⁾ тврди, да се општим одредбама у чл. 124. и 137. „о крепости хрисовуља“... „ишло на *утврђивање стечених права*“. О стеченим правима је писао опширно Христијансен (*Christiansen*)⁵⁾, социјалиста Ласал (*Lassale*)⁶⁾ Савињи,⁷⁾ Вебер,⁸⁾ Шајрл (*Scheurl*),⁹⁾ Унгер,¹⁰⁾ Винтшајд (*Wind-*

1) Историја Срба од Јиречека — у преводу Радонићевом, III св. стр. 120.

2) В. стр. 29 ове расправе.

3) *Хрисовуља* значи управо оно, што нама значи закон или законска повластица. В. књигу Ст. Новаковића, „Законик Стефана Душана цара српског“ II. изд. стр. 171.

4) На пом. м. стр. LVI.

5) *Über erworbene Rechte*.

6) *Die Theorie der erworbenen Rechte und der Collision der Gesetze*.

7) *System des heutigen röm. Rechts*, VIII св.

8) *Über die Rückanwendung positiver Gesetze mit besonderer Hinsicht auf neuere Gesetzveränderungen deutscher Staaten*.

9) *Beiträge zur Bearbeitung des röm. Rechts*, I. св. бр. VI (стр. 137—140): *Zeitgränze der Gesetzesanwendung*.

10) *System des oest. allg. Privatrechts*, I св. 113—149.

scheid),¹⁾ Габа (Gabba)²⁾ и Кирони (Chironi)³⁾, талијански правни писци, Штобе (Stobbe)⁴⁾ и други. А нарочито су о томе опширно писали аустријски правници, негдашњи професори на бечком универзитету Пфаф и Хофман, који заступају, може се рећи, мишљење, које стоји између мишљења Христијанзеновог и осталих и мишљења Мајеровог, које смо такође већ истакли, а с којим се слаже и Регелсбергер (Regelsberger),⁵⁾ Јелинек⁶⁾, а и још неки други писци. Мишљење своје изнели су Пфаф и Хофман у свом коментару аустр. општег грађ. права (Commentar zum oest. allg. Privatrecht)⁷⁾ и у својима екскурзима (Excurse)⁸⁾ уз тај свој коментар.

Пре но што обележимо мишљење Пфафа и Хофмана, нагласићемо, да се Ласал не слаже сасвим са првопоменутих правних писцима, јер он уз остале реквизите правне, које истичу речени писци, тражи још, да стицање права бива људском радњом⁹⁾. По њему су стечена права она, која је појединац остварио индивидуалном, посебном радњом воље своје т. ј. вољом својом, а то не стоји, јер појединац може да стече право које, а да са своје стране ништа не учини. На пр. легатар наслеђује по закону (§ 684. аустр. општег грађ. зак., а испореди и § 471. уп. грађ. зак.), а да од своје стране не да никакве изјаве или не подузме никакав акт, чин.

Што се тиче мишљења Пфафа и Хофмана, оно изгледа овако:

Морамо да се запитамо, која права захтевају нарочиту штедњу или заштиту т. ј. која права треба законодавац нарочито да поштеди, па ћемо тада моћи сазнати, шта нам управо треба да разумемо под „стеченим правима“. Други ће томе приговорити, управо они су другог мишљења него ми о томе, докле треба да иде штедња законодавчева напрема субјективним овлашћењима. „Стечена права“ управо су незгодан израз за „неприкосновена (неповредна) права, која има да штеди и сам законодавац“ или „права, која треба да остану недодирнута од законодавства“, па су према томе стечена права и рочна (везана за рок) па и уветна права.¹⁰⁾ Али уз то израз „стечена права“ јесте кратак и традиционалан, па зато и не можемо више бити без њега.¹¹⁾ Тако дакле Пфаф и Хофман.

У главном дакле има три врсте мишљења, што се тиче стечених права. Прегледа ради ћемо их сврстати једно за другим:

1) Прво мишљење каже, да су стечена права она, која су постала за време пређашњег, старог права, а која је стекло извесно лице на посебном правном разлогу. (Тако мисле Савињи, Штобе, Вебер,

1) Pandekten.

2) Teoria della retroattività delle leggi.

3) Della non retroattività della legge in materia civile.

4) Handbuch des deutschen Privatrechts.

5) Pandekten, I св. стр. 440.

6) System der subjektiven öffentl. Rechte, II. изд., стр. 335.

7) I св., стр. 156—166.

8) I св., стр. 112—349.

9) Ласал на пом. м., стр. 61: „durch die individuelle Willensaction“.

10) Befristete und bedingte Rechte, les droits à terme et conditionnelles.

11) В. Пфаф-Хофмана-Екскурзе на стр. 131—132.

Шајрл, Габа, Винтшајд, Унгер и други). Ласалово мишљење се слаже са овим првим мишљењем, но са једном варијацијом, а то је, да је за стицање права уз остало потребна и радња људска. А може се рећи, да је и Христијанзен овог првог мишљења, само што он друкчије, краће одређује појам стечених права, јер он о стеченим правима каже ово: „Што обично називамо стеченим правом, није ништа друго до конкретно одређено субјективно право“¹⁾.

2) Мишљење друго о стеченим правима тврди, да је свако право стечено право. То мишљење заступа Мајер, како смо то већ споменули, и Регелсбергер (Regelsberger),²⁾ Јелинек,³⁾ Дернбург (Dernburg),⁴⁾ Ленинг (Löning)⁵⁾ и Аншиц (Anschütz).⁶⁾

3) Треће је мишљење, по којем су стечена права она права, која су неповредна и има да их штеди и сам законодавац (Пфаф—Хофман).

Могли би овоме да додамо још једно мишљење као 4.) (четврто) мишљење, које каже, да се стечено право не може одредити, ни обележити (франц. правни писац Дигуи), ну како се то мишљење не упушта у обележавање појма стечених права, то га овде само констатујемо.

Против другог мишљења заузели смо своје становиште,⁷⁾ те смо изнели, зашто се с тим мишљењем не слажемо. Не слажемо се посве ни са првим мишљењем, а то с тога, што лице, које стиче право, не мора бити индивидуално одређено у одредби, која оснива право, јер кад би то стојало, онда се не би могла сматрати стеченим правима она права, која су уступљена читавом сталежу или читавој групи, класи, лица.⁸⁾ А што се посебно тиче Ласаловог мишљења, морамо напоменути, да кад би стојало то мишљење, по којем се право може стећи само вољом појединца, који право стиче, онда право оних, који немају своје воље т. ј. немају способности за то, не би била неповредна, а познато је, да су права, која се стекну *ipso jure*, исто тако стечена права, која су неповредна, као и она права, која су стечена вољом, вољном радњом стеченом.⁹⁾

Долазимо на треће мишљење, а то је мишљење Пфафа и Хофмана, које истиче, да израз „стечена права“ казује, да су права стечена она, која има и законодавац да поштеди. Напред¹⁰⁾ смо истакли разлоге, која истичу Пфаф и Хофман за своје мишљење и сами усвајамо то мишљење и разлоге истакнуте за то мишљење. Према томе не можемо

1) В. Христијанзена на пом. м. на стр. 52.

2) В. Pandekten св. I стр. 440: „Jedes Recht ist ein erworbenes“ (свако право је стечено).

3) На пом. м. стр. 335: Jedes Recht ist (demnach) ein erworbenes Recht.

4) Pandekten, 4 изд. I св., стр. 98.

5) V. R. (Управно право), стр. 17.

6) Der Ersatzanspruch aus Vermögensbeschädigungen durch rechtmässige Handhabung der Staatsgewalt, Verw. archiv. V, стр. 10.

7) В. ову расправу на стр. 8.

8) В. Мајера на пом. м. на стр. 12.

9) В. Пфаф-Хофмана Екскурзе, стр. 131.

10) В. стр. 10 ове расправе и Пфаф и Хофмана на пом. м., стр. 131—132.

да усвојимо мишљење, које држи, да се појам стечених права не може никако да обележи.

Од наших правних писаца др. Л. Марковић¹⁾ усваја прво мишљење без варијанте Ласалове, коју одбацује, а др. Н. Перић²⁾ прихваћа 4. мишљење т. ј. и он мисли да теорија о стеченим правима има тај недостатак, што не може да дефинише, шта је то „стечено право“. Ласалову теорију пак сасма одбацује износећи, да се права стичу у извесним случајевима и без вољне радње, као што су права из отвореног наслеђе³⁾ као и права из деликата и судских наредаба, и ако нема вољне радње.⁴⁾ Слободан Јовановић у свом I. издању „Уставног права Краљевине Србије“ на стр. 212—213. не говори, шта су стечена права, већ истиче чл. 36. српског устава од год. 1903., који каже: „Закон нема повратне силе на штету права стечених ранијим законима.“ А мало даље исти наш правни писац и професор јавног права додаје, да „по данашњем схватању стечених права стечена права нису неприкосновена за законодавца“. А у својој књизи: „Основи правне теорије о држави“, I. изд., на стр. 73. Слободан Јовановић у сагласности са мало час истакнутим речима тврди, и то посве коректно, да „законодавни органи могу у свако доба променити законе, па с њима укинути или сузити и она појединачна права, која на основу њих постоје“.⁵⁾

А проф. Живојин Перић не изјашњава се одлучно против појма стечених права, само мисли, да се врло често не може лако знати, да ли има или нема стеченог права, због чега да се и сумња у тачност овог принципа⁶⁾. Иначе допушта Жив. Перић, да су стечена права гарантија нашим тековинама.

На другом месту⁷⁾ говори Жив. Перић о стеченим правима овако: „Где нарочита суверена власт себе ограничава, то су стечена права: она се обавезује, ангажује, да неће ништити и у опште вређати стечена права, обавеза позната као правило да закони не могу вређати стечена права. Законодавац приликом *новога нормирања* извесних односа у држави не дира у *права задобијена* у обиму тих односа за *време владе ранијега закона*; ново нормирање тиче се, у колико је реч о тим по пређашњем закону стеченим правима, само будућности, у прошлост ово не залази. На тај начин принцип је... да закони дејствују у прошлости као и у садашњости и у будућности, да су дакле они и по своме дејству у времену неограничени и једини је ту изузетак

1) В. Грађанско Право, св. I, стр. 63.

2) Грађанско Право, општи део, стр. 42.

3) По § 547. а. о. гр. з. презумтивни наследник постаје правим наследником тек прихватам т. ј. наследним очитовањем. Како доказују чл. 81. и 86. Правила о поступку у неспорним делима од 13-XII. и 23-XII. 1872. мора се наследна изјава о примању и по српском праву учинити. В. и §§ 485. и 488. срп. грађ. зак.

4) В. Др. Н. Перића, Основе Грађ. Права, општи део на стр. 42.

5) Ми ћемо о овом питању доцније коју више рећи.

6) В. Жив. Перића Прив. Право, стр. 175—180.

7) Принцип стечених права и социјализација добара поводом аграрне реформе код нас, чланак у „Друшт. Животу“, књ. 1920. стр. 124. бр. 3.

горе поменуто правило о стеченим правима“. Овде је ипак Жив. Перић обележио појам стечених права, иако не потпуно.

Андра Ђорђевић у свом „Систему прив. права“¹⁾ износи појам стечених права, но он је усвојио мишљење Ласалово, по којем може бити стеченог права само онда, ако је добављено вољном радњом. Где нема вољних радњи, нема ни стечених права. Усвајајући то мишљење А. Ђорђевић га потање описује и тумачи. Констатује, да наде и очекивања нису стечена права, а и да нема закон повратне снаге на стечена права.

Нагласили смо већ, да смо и ми присталице 3. мишљења, по којем су стечена права она, која има да поштеди и законодавац. Дакако да су то права, која доиста постоје, а нису пукe наде, очекивања и овлашћења. Апстрактно овлашћење стећи које право значи остварити извесне претпоставке, које подлежу мени истовремено са самим законом, који је основ свих тих претпоставака. Ако на пр. нови закон забрањује уговор, који је за време пређашњег закона склопљен, остаје уговор, који је пре склопљен, на снази и под влашћу новог закона, иако се нов уговор такав не може више склопити. Тако исто стоји и са овлашћењима, која извесне класе лица или ствари имају на основу *сингуларног* правног правила. Уколико старији закон једној класи лица или ствари даје *in abstracto* овлашћења, а новији закон то овлашћење одузима, протеже се ново законско одређење на сва лица или ствари, која оној класи припадају, а не тек на лица, која ће у будуће живети или на ствари, која ће тек у будућности постати. Али конкретна права, која су под пређашњим законом стечена за лица или ствари речене класе, та остају нетакнута и под новим,²⁾ разуме се, ако нови закон не донесе изречну сингуларну одредбу, која потиरे поменута стечена права, ну о томе ће доцније бити говора.

Што се тиче парница и упарничених предмета, ствар стоји овако: Ако је осуда већ за владе старог закона изречена код првог суда, виши суд не може применити нови закон, јер апелацијони (призивни) суд има да испита, па да и расуди, да ли је први суд судио тачно по законима, који су постојали, кад је прва осуда изречена.³⁾ Ако ствар код првог суда још није пресуђена, онда се нови закон има применити.⁴⁾ Друкчије стоји ствар, ако је осудом или нагодбом утврђен и регулисан одношај, који нови закон хоће баш да укине. У таквом случају и осуда и нагодба (поравнање) постају без правне вредности т. ј. губе сваку правну вредност. Ако се на пр. осудом досуђује десетак, а нови закоњ је баш укинуо десетак, тада се досуђени десетак не може истерати. Ту досуђени десетак губи правну подлогу своју.⁵⁾

Што се тиче увета (услова) и уветних послова, истакли смо већ, да се на уветне правне послове не може протегнути нови закон, ну изузетно

¹⁾ I св., стр. 142.

²⁾ В. Унгеров System des oesterr. allg. Privatrechts (1868. год.) I св., стр. 119—120.

³⁾ В. Унгера на ист. м. стр. 128.

⁴⁾ Унгер на ист. м. стр. 130.

⁵⁾ Унгер на ист. м. стр. 130, бел. 50.

може то да буде, ако су странке уговориле изречно или иначе из уговора излази, да се има сматрати, да је правни посао склопљен тек, кад се увет испуни, а увет се испуни тек за владе новог закона.¹⁾ Права, која су везана за увет или рок, нису према томе проста очекивања или наде.²⁾ Таква права се имају сматрати конкретним правима, која дакле већ постоје.

Не могу се сматрати стеченим правима ни овлашћења, која почињају на реченици: „што није забрањено, то је слободно“³⁾, на пр. носити палицу, шетати се, ићи гологлав или бос, јести дневно, колико се пута хоће и т. д. Али ако би се управним путем или законом одређивало, колико да се једе хлеба, троши брашна и т. д., као што је рађено за време рата, а и после рата у понеким државама, тада се не могу држављани погођени том одредбом позивати на неко стечено право, нити таква одредба значи задирање у туђа стечена права. Ту је одлучивано и наређивано у општем интересу, па је тако то чињено и у интересу појединаца. Ту се општи интерес није сукобљавао са интересом појединаца. А и да је и тога бивало, јачи је општи интерес од интереса појединчевог, па према томе општи интерес превлађује приватни интерес.

Долазимо на т. зв. *статусе личне, стање појединих лица*. Унгер⁴⁾ тврди, да статус (*правна и делатна способност*) не даје лицима никакво стечено право (*jus quaesitum*). Правна и делатна способност једног лица јесте само претпоставка, да то лице може да има и стече права; *личност* (*Persönlichkeit*) није право, већ је могућност, да се има свако субјективно право. Како се види, Унгер не прави разлику у овом питању између правне и делатне способности. Пфаф и Хофман⁵⁾ такође не праве разлику у томе, само чине испоређење и разлику између *овлашћења основаних на ставу*: „што није забрањено, то је слободно“ и између *правне и делатне способности*, те веле, да су та два правна поља блиска, али да их ваља разликовати. Код првих се ради о мњењу или намери законодавчевој, што се тиче врста *радњи*, а код других се ради о врсти *личности*. У оба случаја се по мишљењу Пфафа и Хофмана⁶⁾ ради о том, да се нешто *сме* и *може* (т. ј. ради се о *смети* и *моћи*), а не да се нешто *има* или да се власт *врши* над нечим, т. ј. не ради се о *имању* (*ein Haben*) или *власти* (*eine Herrschaft*).

Што се тиче *породичног права*, оно је претежно јавноправног карактера т. ј. оно је *jus publicum* и то у том смислу, да се породично право не може да измени приватном вољом. Зато се не може нико код чисто породичних овлашћења (очинске, мужевље, туторске власти и т. д.)⁷⁾ позивати с успехом на стечена права.

1) Унгер на ист. м. стр. 121. бел. 32.

2) Pfaff-Krainz-Ehrenzweig, System des oest, allg. Privatrechts, V изд., I св., стр. 68.

3) Пфаф-Хофманови Екскурзи, I св., стр. 132.

4) В. на ист. м. стр. 122.

5) Екскурзи, I св. стр. 133.

6) Екскурзи на стр. 133. т. 2. ст. 4.

7) Пфаф-Хофман Екскурзи, I св., стр. 135. т. 2.

И Мајер¹⁾ истиче, да, иако нови закони могу да задиру у породична права, то ипак нема великог практичног значаја, те да тежиште тога питања лежи у одношају државе према приватним имовним (имовинским) правима.

Др. Л. Марковић²⁾ је мишљење, да појам стечених права не треба ограничити само на имовинска права, већ и на породична права, па и на лична права. Др Н. Перић³⁾ се не изјашњава у том погледу никако, само констатује, да се код породичног права примењује велики утисак новог закона. Мишљење Л. Марковића, да се појам стечених права простире и на породична и лична права, не можемо да усвојимо, јер је породично право у највећем делу јавноправног карактера, како то коректно наглашава Пфаф—Хофман,⁴⁾ те се породично право не може да измени приватном вољом. Пфаф и Хофман⁵⁾ говорећи о породичном праву с обзиром на стечена права тврде, да правни лични одношаји породичних чланова нису стечена права, већ статусна права и правно признати морални (наравствени) одношаји. А и овде се у законодавству остварује морално уверење народно или већине, која влада, па се тако може понајвише ту очекивати, да нови закон одмах продре и среди правне личне одношаје личних чланова. Али с друге стране стоји томе на путу начело поузданости закона на важним пољима правним и ту мора мудро законодавство, да поштеди одношаје, који постоје, да се не би моралним мотивима завело, да омета одношаје, који постоје, те да тако не само уништи срећу многим људима, већ да им помути савест и јавни морал већма оштети, него што би то учиниле незгоде, које нови закон хоће да отклони. Дакле нису по среди стечена права — апсолутна, императивна природа законодавства, али ипак је ту ограничење дејства законодавства прожетог аксиомом поузданости закона. Да то није безначаљно лутање по мраку, показује испоређење права о склапању брака са правом о очинској власти. Код првог се може рећи, да би се брачно имовинско право могло увек обезбедити брачним уговорима (пактом), кад би се знало, да ће се брачно имовинско право изменити, док се код другог то не би могло тврдити, јер су имовноправне последице одношаја између родитеља и деце т. зв. несавладљиво (непопустљиво, несломљиво) право (*unpachgiebiges Recht*).⁶⁾

Пфаф и Хофман⁷⁾ мишљења су, да оном, који има пред очима разлику између попустљивих и непопустљивих правних норми, између права неограничених и оних, којима је догледно трајање, између правних одношаја стереотипног обележја и оних са индивидуалним значајем, обележјем, неће бити тешко, да сазна (распозна), да ли је основано или није позивање на „поуздање — поверење — у свагдањи

1) Др. Мајер на пом. м. стр. 16.

2) На пом. м. стр. 63—64.

3) На пом. м. стр. 43.

4) На пом. м. стр. 135.

5) На пом. м. стр. 197.

6) Пфаф-Хофман на пом. м. стр. 143.

7) В. прим. 6.

правни поредак.“ Са напред смоменутих трима антитезама теоријски су обележене границе, у оквиру којих то поуздање заслужује заштиту, а остало допуњује у конкретном случају живи правни осећај и животно искуство.

Буркхард¹⁾, аустријски правни писац, поставио је критикујући мало час истакнуту теорију Пфафа и Хофмана о „поуздању у свагдањи правни поредак“ питање: „Кад је такво поуздање оправдано а кад је лудо очекивање, да се правно стање неће променити?“ На то питање одговарају Пфаф и Хофман²⁾, да је опширан одговор написан на то питање још пре, него га је ставио Буркхард, а краћи одговор да је дан у коментару њиховом³⁾ и то баш на оном месту, одакле је Буркхард и употребио речи Пфафхофманове баш против њих самих.

А у коментару⁴⁾ свом рекли су Пфаф и Хофман о том питању у главном ово: Најважнији стварни принцип је: закони хоће, а и треба да буду норме за наше држање, поступање наше; ми им се морамо покоравати, али с друге стране морамо имати могућности, да се у њих поуздамо, да се на њих можемо ослонити т. ј. ми морамо бити обезбеђени у нашем праву ослањајући се на законе т. ј. морамо осећати извесност и обезбеђеност, кад наше радње и пропуштаје удешавамо према законима. Али иако је то потпуно тачно, без икаква изузетка, то ипак поменути принцип није довољан за све случајеве, јер има стицања права и без нашег делања, а и у том стицању морамо да будемо заштићени. И зато нам је потребан и други принцип, који први принцип допуњује, а тај други принцип је: закони нека штеде стечена права, и у сумњи треба узети, да то закони и хоће да чине. За нас је потребан појам „стечених права“ и то са ограничењем на *имање* (имовину). Јавноправна и породичноправна овлашћења не спадају овамо. Код ових последњих (т. ј. јавноправних и породичноправних овлашћења) је појединац део целине, док је код првих (имовинских права) средиште, које имање чини целином, јединицом.

Оба принципа, начела, о којима је било напред реч, а то је *поуздање у законе*, а ми додајемо и *поузданост закона*, и *штеђење стечених права* садржана су у формули: „оправдано поуздање у правно стање нека не буде обмахнуто.“ Али то поуздање разликује се врло од лудих очекивања: правно се стање неће никада мењати. Има права, чији је садржај био одређен већ код њиховог оснивања, камо нарочито спадају облигаторна (обвезна) права, а има и других таквих права, тако права са стереотипним садржајем. И ова права могу бити уговором основана, па ипак по свом садржају нису т. зв. уговорна права. Прво поменута права обично су срачуната на догледно трајање, а друга на недогледно трајање. Са обадва ова момента (тренутка) (од којих је први претежнији,) стоји у вези то, да нови закони у правилу не мењају садржај оних првих права, ако их већ затекну, док садр-

1) System des oesterreichischen Privatrechtes, II. св. 186. стр. 9. бел.

2) На пом. м. стр. 143, бел. 5.

3) Commentar des oesterr. allgem. bürgerlichen Rechtes, I. св., 158. стр.

4) Стр. 157—158.

жај права последње врсте мењају. Како се дакле види Пфаф и Хофман су тачно направили разлику између „поуздања у законе“ и „лудог очекивања, да се закони неће никад мењати,“ па по томе приговор Буркхардов није оправдан. Овде ћемо накнадно још да додамо, да породична права нису ни с тога *jura quaesita*, стечена права, што код њих момењат дужности претеже моменат овлашћења.¹⁾

¹⁾ В. Пфаф-Хофмана Екскурзе, I св., стр. 135 бел. 8.

ГЛАВА II.

СТЕЧЕНА ПРАВА И НЕПОВРАТНОСТ ИЛИ ПОВРАТНОСТ ЗАКОНА.

Важно је питање, да ли је *појам стечених права* истоветан са *појмом о повратности* или *неповратности закона*, па ћемо то питање да расправимо и то утолико пре, што се у томе разилазе многи правни писци, па и признати. Тако ту разлику није правио чувени немачки писац Савињи,¹⁾ који је тврдио, да чување и поштеда стечених права стоји у вези са неповратношћу закона, управо да су та два појма идентична. И Унгер²⁾ је усвојио то мишљење Савињијево изричући нарочито, да је формула: „закони немају повратне моћи“ идентична са формулом: „нови закони остављају стечена права (*jura quaesita*) недодирнутим“, те да обе те формуле значе једно правило, које је правило признато и у римском праву, канонском (црквеном) праву, па и од претежне већине писаца и судова, те је то правило и у модерно законодавство прешло. Тако у аустријски грађ. законик под § 5., а по том и у српски грађански законик под § 7. То све стоји, али не стоји, то, да су горње формуле истоветне, те да обе значе једно и исто, па да се имају сматрати обе те формуле као једно правило.

По нашем схватању стечена права и повратна снага закона, иако се додирују, нису истоветна ни по *поводу* (узроку или разлогу), ни по *опсегу* (обиму), а ни по томе, што се стечена права могу укинути и *управним путем*, а не само законом, као што је то случај код т. зв. *експропријације*, док се повратна снага законска, што се само по себи разуме, може извршити *само законом*. Укидање стечених права је опсежније, него што то бива код повратне снаге једног закона. А и повод је други код укидања стечених права, него код повратне снаге законске. Код укидања стечених права јесте једино то укидање предметом закона или управне одлуке, а и то ради *будућности*, док код повратне снаге законске могу бити одлучни и други разлози на пр. легалнополитички, те тек у другом реду може да дође задирање у *стечена права*. Онде је задирање у стечена права *prius*, а овде *posterius*.

¹⁾ Cavigny, System des heutigen röm. Rechts, 1840, св. VIII. стр. 384.

²⁾ На ном. м. стр. 115.

Задирање у стечена права или укидање стечених права није дакле једно и исто, што и повратност или повратна снага закона једног, па с тога греше они, који та два појма идентификују. Напоменули смо, да то између осталог чине Савињи и Унгер, док су Пфаф —Хофман¹⁾ и Георг Мајер противног мишљења. Мајер говори о томе у предговору своје књиге,²⁾ где истиче, да се горња два појма додирују и да су врло блиска, али ипак да нису истоветна. Начело, да закони немају повратне снаге, садржава у основи само пресумцију, претпоставку, за намеру законодавчеву. А иначе се уопште законодавцу допушта или признаје му се овлашћење, да изузетно и посебним одредбама законским даде закону повратну снагу. А уколико се то догоди, те се тако изврши задирање у стечена права, тада долазе у обзир само општа гледишта, која су у опште одлучна, што се тиче одношаја државе према стеченим правима. А Пфаф и Хофман слажу се у главном са Мајером, па изводе о том у својим екскурзима³⁾ ово:

Обадва аксијома подударају се у више практичних конзеквенција, последица, али се разликују и по основи и по обиму. (Дакле иста разлика, коју смо горе већ поставили).

I. По њиховој основи: 1) Да се имају одбацити теже (грубље) врсте повратности, излази отуд, што за једно исто време не могу два противоречна закона важити, ако се дакле које правно стање унатраг укида, то тада нови закон подвргава себи време, које је већ други закон под својом влашћу имао. А и повратности блажијег степена треба избегавати, јер се тиме уздрмава поверење, поуздање, у законе, који постоје. 2) Захтев, да стечена права треба и законодавство да штеди, потиче из сазнања или слутње, да су наша стечена права један део нашег личног живота, и из чињенице, да се свако задирање у стечено право осећа као неправда.

II. По обиму њиховом: 1) Има случајева повратности, где се не ради о повреди стечених права, на пр. ако нови закон уведе лакшу, блажију, форму, облик, тестаментa, последње воље, тако, да тиме могу санирани бити и тестаменти, који су пре, за време пређашњег закона, били сачињени у облику противном закону, и то тестаменти још живих тестатора, па ко ће ту и у којем стеченом праву бити повређен? Или кад буде један *impedimentum juris publici*⁴⁾ укинут тако, да се тиме санирају, озакоњују и већ пре склопљени бракови и то *ex tunc*, а не *ex nunc*, чије ће стечено право тиме бити повређено? 2) Стечена права могу бити повређена новим законима, који немају повратне снаге. Ако на пр. нови закон конфискује добра (имања) једног човека или читавог реда, класе, људи, то је доиста најтежа повреда стечених права, али ту нема повратности. Држава неће никако да

¹⁾ В. Екскурзе, I. св. стр. 128—129.

²⁾ Der Staat und die erworbenen Rechte (1895): „Die Frage der rückwirkenden Kraft der Gesetze... berührt sich mit der über das Verhältnis des Staates zu den erworbenen Rechten sehr nahe, wenn sie auch mit ihr keineswegs vollständig zusammenfällt.“

³⁾ В. Екскурзе, I. св. стр. 128—129.

⁴⁾ Запрека јавног права.

каже: „ја хоћу да посматрам тако, као да нисте стекли, као да никада нисте били власницима“, већ држава каже: „Ја вам одузимам *стечено*, дакле од сада нисте више власници“¹⁾. Сваки лајик, неправник, и сваки језичар, филолог, зачудиће се, кад чује, да је промена једног правног стања за *будућност* повратност, повратно дејство. Особито у случају малочас споменутом, где закон никако не изједначаје прошле и будуће чињенице, већ спроводи једну одредбу у једном моменту, тренутку. Такав један *пљачкашки, отимачки закон* има управо посла са *садашњошћу, узгред са будућношћу, али ништа са прошлошћу*.²⁾

Што се тиче § 5. а. општег грађ. зак., којем одговара § 7. срп. грађ. зак., тај § поставља неповратност као више и замашније начело, док се став о стеченим правима замишља као једна једина примена, па зато исти § и разликује „претходне радње“ („vorhergegangene Handlungen“) од „пре стечених права“ („vorher erworbene Rechte“).

§ 5. а. о. гр. з. (=§ 7. срп. грађ. зак.) мисли на приватноправне случајеве, где први став (о неповратности) налази своју примену, а други став (о стеченим правима) не налази никако примену. И та два става су координована, а не субординована, како неки мисле,³⁾ а са мишљењем ових последњих стоји у сагласности и § 5. аустр. о. гр. з., како смо напред показали.

Пфаф и Хофман⁴⁾ дошли су до увиђавности, да поред разних значења, што га с једне стране доиста има у себи реч „неповратност“, а што га с друге стране тој речи без оправданости приписују, крупна реч „неповратност“ не може са својим магловитим мисаоним садржајем бити звезда водиља, која би нас могла руководити у тешким појединим питањима ове материје.

Али коме је управо упућена одредба § 5. а. о. гр. з. или § 7. срп. гр. зак.? Да ли само судији или и законодавцу? Др. Нинко Перић⁵⁾ држи, да су поменуте одредбе упућене само судији, а не законодавцу, па вели, да одредба §-а 7. срп. грађ. зак. (=§ 5. а. о. гр. з.) значи, да судија не сме да иде у прошлост, да би применио нови закон на чињенице, које су се догодиле пре новог закона. те тако по мишљењу др. Н. Перића поменута одредба везује само судску власт, али не и законодавну, па да по томе законодавац може слободно, да даде закону повратну снагу, кад год то за добро нађе, ну томе додаје Др. Н. Перић и то, да нови закон пренебрегавајући ранија законска наређења може, да „унесе забуну у социјални организам“, и „да изазове немир и расуло у односима појединаца“, због чега „да је врло редак случај да и он наноси повреду принципу неповратне силе законске.“

Нама изгледа, да није оправдано мишљење Др. Н. Перића т. ј. да се горње одредбе односе само на судије, а не и на законодавца,

1) Треба помислити на прогонство Темплараца, на конфискације Фердинанда II., на конфискације француске револуције, конфискације цркв. добара и т. д. В. Пфаф—Хофманове екскурзе, I. св. стр. 128., бел. 2.

2) Пфаф—Хофман, Екскурзи стр. 128.

3) Н. пр. Белау (Böhlau), Mecklenburgisches Recht, I. св., § 67.

4) Екскурзи, I. св. стр. 129

5) На пом. месту стр. 37.

јер правило узакоњено у § 5. а. о. гр. з.¹⁾ има у себи тенденцију, да и за законодавство постоје ограничења и то, како кажу Пфаф—Хофман²⁾, не само формална већ и материјална, не само морална, већ у извесном смислу и правна ограничења, другим речима, да може бити неправедна не само осуда (пресуда), већ и закон, а има суца и над законодавцем, а то је *јавно мишљење* и *историја*, повесница.

Да се осврнемо и на то, да ли је боље, да се у уставу донесе одредба, по којој не сме закон да има повратну снагу, или да се таква одредба уопште и не увршћује у устав. По нашем схватању је боље, да се из устава изостави таква установа, јер се иначе обичним законом не би могла изрећи повратност, повратна снага, којем закону.³⁾ Па с тога није умесно ни увршћивање установе, којом се изриче, да не може бити у закону повратне снаге само онда, ако то бива на штету стечених права. И тиме се законодавцу везују руке, што наглашава и др. Н. Перић⁴⁾ истичући, да је у новом, Видовданском Уставу изостао став српског устава од год 1903.: „Нови закон нема повратне силе на штету права стечених ранијим законима“ и то зато, што се хоће законодавцу да препусти, докле ће и колико ће да поштује права стечена по ранијем закону. А томе ми додајемо још и то, да је поступак уставотеорне скупштине, која је донела Видовдански Устав, утолико оправданији, што по данашњем схватању стечена права нису неприкосновена за законодавца, како је то напред истакнуто,⁵⁾ али их ипак има да штеди, колико је то могуће.

1) § 7. срп. гр. зак.

2) Екскурзи, I св. стр. 129.

3) Исп. и А. Ђорђевића „Систем прив. (грађ.) права I св., стр. 140.

4) В. на пом. стр. 37.

5) В. ову расправу, стр. 10., 11 и 14.

ГЛАВА III.

О ТАКО ЗВАНИМ ИНТЕРПРЕТАТИВНИМ ЗАКОНИМА.

Свакако је од интереса и питање о т. зв. *интерпретативним законима* т. ј. да ли ти закони имају повратну снагу или не.

Жив. Перић¹⁾ вели, да ти закони могу да имају повратну снагу, али само да не морају свагда имати ту повратну, ретроактивну снагу, а Др. Л. Марковић²⁾ опет тврди, да ти закони имају увек повратну снагу т. ј. имају увек ретроактивну моћ, само не могу вређати стечена права. Ту је Др. Л. Марковић и нехотице признао, да „неповратна снага закона“ и „стечена права“ нису једно и исто, већ да су два појма, како је то у овој нашој расправи већ расправљено.³⁾

Quid juris? Ми држимо, да нема право ни један ни други писац. Истина је по среди. Интерпретативни закони тумаче аутентично један закон, који је донде постојао и постоји, па је у пракси разном тумачен. Тада је дошао законодавац и аутентично протумачио закон. То је т. зв. аутентична интерпретација. И тада се мора узети, да се протумачени закон имао тумачити, како га је протумачио сам законодавац, али за *будућност*, јер се дотадање тумачење у пракси не може мењати овим законодавним тумачењем. Законодавац доноси законе, а пракса их примењује, те се у тумачења праксе учињена пре донесења интерпретативних закона не сме дирати. И ту се управо не може ни говорити о имању или немању повратне снаге. Ради се ту једино о томе, како ће се у *будуће* један већ донесени и примењивани закон тумачити, због чега се пракса у будуће има свагда држати законодавног т. ј. аутентичног тумачења, а што је дотле било, остаје нетакнуто. И Др. Ђ. Тасић⁴⁾ је мишљења, да интерпретативни закон нема повратне снаге, само што Др. Тасић то своје мишљење поткрепљује тиме, што сматра, да је интерпретативни закон нов закон. С тим образложењем не можемо, да се сложимо, јер интерпретативни закон у ствари није нов закон, већ је он закон, којим се тумачи један

¹⁾ Приватно право, стр. 175.: О повратном дејству интерпретативних закона.

²⁾ Грађ. право, I стр. 61.

³⁾ В. ову расправу на стр. 18—19.

⁴⁾ В. Тасићеву расправу у Архиву за пр. и друштв. науке, књ. I (XVIII) бр. 5. год. 1920., под натписом: „О природи интерпретативних закона“.

закон, чији је садржај, управо смисао садржаја нејасан био. Интерпретативни закон се може сматрати само формално као нов закон, јер се и такав закон мора исто онако створити и обнародовати као и протумачени закон, али су у ствари оба та закона једно. Има шта више правника, који држе, да је интерпретативни закон саставни део протумаченог закона. То мишљење заступа Белау (Böhlau),¹⁾ који каже, да интерпретативни закон није нов закон, већ је у неку руку саставни део старог, њиме протумаченог закона. Пфаф и Хофман²⁾ не слажу се с тиме, јер држе, да се само *relatum* може замишљати као део *referens*-а, а не обратно т. ј. да се само протумачени закон може сматрати као део закона, који га тумачи, закона интерпретативног, а никако обратно. По нашем схватању мишљење Пфафа и Хофмана је оправдано, ну ако је оправдано, и то мишљење упућује на то, да се и интерпретативни закон и онај протумачени закон има сматрати у ствари као један закон. Белау³⁾ тврди и то, да *права* аутентична интерпретација само *привидно* има повратну снагу, а с тим се мишљењем слажу и Пфаф и Хофман.⁴⁾ И француски правни научењак Капитан⁵⁾ држи да т. зв. интерпретативни закони, како већ име њихово каже, не модификују, не мењају претходне законе. Они само тачније одређују смисао, да би учинили крај потешкоћи око тумачења, која је настала нејасноћом текста законског. Све напред напоменуто доказује, да је наше схватање о интерпретативном закону оправдано. Додуше Унгер⁶⁾ такође тврди, да интерпретативни закон има у неку руку повратну снагу, што чини изглед, као да Унгер сматра интерпретативни закон сасма новим законом, ну Унгер је тиме само то хтео рећи, да се интерпретативни закон има применити не само на све случајеве, који још нису дошли под судско расправљање и пресуду, већ и на случајеве, који су додуше од суда расправљани и решени, али не пуноважно тако, да и виши судија има приликом поднесене апелације или ревизије применити интерпретативни закон на случај, који још пуноважно није решен. Прва тврдња Унгерова о примени интерпретативног закона на случајеве још нерешене јесте ван сваког спора, али је друга тврдња врло спорна. Неки допуштају, да се у вишој инстанцији примени интерпретативни закон, док други то допуштају, али само онда, ако нема две равногласне судске решидбе, а неки допуштају и то, али само искључују т. зв. жалбу због ништавности поступка и изванредну ревизију.

Др. Н. Перић⁷⁾ држи, да се има интерпретативни закон применити на спорне одношаје, док се год не расправе коначно т. ј. извршном судском пресудом. То мишљење усвајамо, јер стоји у сагласности са § 8. аустр. о. гр. зак. = § 9. срп. грађ. зак.

1) На пом. м. стр. 408.

2) Екскурзи, I. св., 362, бел. 2.

3) На пом. м. стр. 410.

4) На пом. м. I. св. 362.

5) *Intraduction à l'étude du droit civil, notions generales*, стр. 51.

6) На пом. м. стр. 100.

7) На пом. м. стр. 53—54.

Интерпретативни закон не односи се ни на *нагодбу*, поравнање. То мишљење заступа и др. Н. Перић,¹⁾ др. Л. Марковић²⁾ и Андра Ђорђевић.³⁾ Противно мишљење заступа Унгер⁴⁾ тврдећи да није оправдано, што неки правни писци мисле, да се интерпретативни закони не могу применити на поравнања, која су склопљена пре интерпретативног закона, бар да није оправдано то мишљење у свој својој општости. Унгер разликује поравнања, где је било међусобног попуштања због неизвесности или нејасности смисла садржаја једног закона т. ј. протумаченог закона, и поравнања, где су странке претпостављале извесан смисао закона, који се поводом аутентичног тумачења испоставио као погрешан, управо се испоставила скроз погрешном претпоставка, што се тиче смисла закона. У првом се случају по мишљењу Унгеровом не може да примењује интерпретативни закон, док се у другом случају може. Као аргуменат за то своје мишљење истиче Унгер I 3. § 1 12. i. f. D. de transact. 2, 15 и § 1385. аустр. о. гр. з., којем одговара § 858. срп. грађ. зак. Али већина аустријских правних писаца противна је томе мишљењу⁵⁾. И др. Н. Перић⁶⁾, А. Ђорђевић⁷⁾ и др. Л. Марковић⁸⁾ држе, да се поравнање не може никако нападати на основу интерпретативног закона, јер се по §-у 858. срп. зак. (= 1385. аустр. о. гр. з.) може поравнање нападати само, ако се догодила фактичка заблуда, што се тиче лица или предмета т. ј. уколико се тиче битности лица или битности предмета (ствари).

И што се тиче *исплате* учињене за времена тумаченог закона, подељена су мишљења између правника, да ли се може натраг тражити дато или учињено приликом исплате или извршења уговора, ако се после, кад је издано аутентично тумачење, испостави, да је постојала правна заблуда, па да по томе није ни постојала обвеза, једном речју, да ли у том случају има места тужби т. зв. *condictio indebiti*. То је случај, о којем говори § 1431. а. о. гр. з. и § 902. срп. грађ. зак. О том питању расправља др. Н. Перић⁹⁾ овако: Одговор зависи од позитивног права. У српском праву су мишљења подељена. По једнима законско тумачење нема примене на свршене односе и догађаје, те по томе нема места ни горњој тужби ради повратка плаћеног или даног. То заступа и А. Ђорђевић.¹⁰⁾ По другима треба допустити *condictio indebiti*. Ово мишљење деле Гига Гершић¹¹⁾ и др. Л. Марковић.¹²⁾ И иза тога изјављује Др. Н. Перић, да је ово друго мишљење с обзиром на § 902. срп. гр. зак. правилније, јер кондикцији индебити је основ правна заблуда, а правна заблуда постоји и овде. То мишљење

1) На пом. м. стр. 54.

2) Грађ. пр., I св. 43. стр.

3) Систем I., I., стр. 104.

4) На пом. м. стр. 100. бел. 15.

5) Пфаф—Хофман, Екскурзи, I св., стр. 365.

6) На пом. м. стр. 54.

7) Систем I I стр. 104.

8) Грађ. Право, I. 43 стр.

9) На пом. м. стр. 54—55.

10) На пом. м. стр. 104.

11) Теорија о повратној сили закона, Гласник Срп. Учен. Друштва, књ. 54.

12) На пом. м. стр. 44.

заступа и Унгер,¹⁾ Вехтер (Wächter)²⁾ и Штобе (Stobbe)³⁾. Међутим су Пфаф и Хофман⁴⁾ противног мишљења. Зашто? Не кажу јасно, али изгледа, да они држе, да се не може сматрати, да се догодила правна заблуда (error juris) при исплати, која се догодила пре аутентичне интерпретације, јер је тада било одлучно схватање и тумачење протумаченог закона у доба исплате, а не како се тај закон тумачи законом накнадно донесеним, законом интерпретативним. И ми то питање тако схватамо, те не прихватамо мишљење Унгерово, Вехтерово, Штобеово, др. Н. Перића, др. Л. Марковића и А. Ђорђевића. Још ћемо, да истакнемо, шта о томе питању мисли Белау.⁵⁾ Тумачећи Нов. 19. каже исти писац, да аутентично тумачење „*valet in illis, in quibus interpretatis legibus locus est*“ т. ј. да аутентично тумачење вреди у оним стварима, у којима би без обзира на тумачење протумачени закон могао доћи до примене, па томе исти писац додаје у 41. бел. на стр. 410, своје књиге већ поменуте, да се тим уједно решавају питања, да ли се на основу аутентичног тумачења могу употребити и т. зв. *condictio indebiti* и да ли се може поднети жалба ради ништавности на основу аутентичног тумачења.⁶⁾

Да би се прегледно изнео значај аутентичног тумачења, износимо овде, што о томе пишу Пфаф и Хофман⁷⁾. Два су главна принципа при томе:

1) У опште се држи, као да је садржај аутентичног тумачења, интерпретативног закона, важио одмах од почетка, кад је на снагу ступио протумачени закон и 2) свршене ствари остају свршене т. ј. нетакнуте. *Causa praeterita* (ствар — парница — пређашња, прошла) јесте управо она, која је довршена *пуноважном пресудом, поравнањем* (нагодбом), *исплатом* или другим нечим, које има исто дејство. Прећи ћемо на појединачно разматрање: а) *пуноважна (извршна)* пресуда; док је иначе и пресуда, која није пуноважна, довољна, да искључи утицај, дејство новог закона, овде је друкчије т. ј. и виши судија има да се држи аутентичне интерпретације, која је изашла између првосудне пресуде и решења вишег судије. Али кад други иду и даље, па хоће да допусте на основу аутентичног тумачења под извесним приликама и против извршне пресуде жалбу због ништавности, то је онда скроз погрешно; б) *поравнање* се не може нападати због аутентичног тумачења и в) *исплата*; неки хоће у овом случају да допусте т. зв. *condictio indebiti* на основу *правне заблуде* настале аутентичним тумачењем (§ 1431.), што је нетачно. Те све напомене о замашају аутентичног тумачења, па дакле и интерпретативних закона, тачно је и наше се мишљење с тим потпуно слаже.

1) На пом. м. стр. 100—101.

2) Würtemb. Priv. R. II. 152.

3) Handb. I. 159.

4) Коментар, I. св. стр. 213.

5) На пом. м. стр. 410.

6) Исп. Пфаф—Хофмана Екскурзе, I св., стр. 364.

7) Коментар, I., 212—213.

Г Л А В А IV.

СТЕЧЕНА И ПРИРОЂЕНА (УРОЂЕНА) ПРАВА.

Споменули смо напред у овој расправи,¹⁾ да је у правној књижевности разлика између *стечених* и (урођених) *прирођених* права, те пошто тамо нисмо расправљали поближе о тој разлици, то чинимо овде оно, што тамо није учињено.

Хуго Гроције, као што смо већ истакли пре, правио је разлику између *jus quaesitum ex vi juris naturalis* и *ex vi juris civilis*. Али доцније наука о природном праву створила је додуше одређени појам стечених права, али и то је учинила у противности са природним правима.²⁾ А та природна (урођена) права су по учењу приватног права она, која истичу из природне (урођене) дужности, излазе из природе човечје и једнака су за све људе.³⁾ А стечена права не излазе из човечје природе, већ је посебно право појединца којег.⁴⁾ Али том разликом није ништа постигнуто, што се тиче неповредљивости стечених права, јер начело неповредљивости вреди још више за урођена права, него за стечена права. Прва права нису могла бити одузета човеку, јер су му од природе дана, док се друга из особитих разлога могу одузети.⁵⁾ Појам природних или урођених права преузео је и аустр. о. гр. законик у § 16., где истиче, да сваки човек има природних права, „која се познају самим разумом“, због чега се човек и има сматрати као лице, особа. Последица тога је и то, да је исти законик забрањивао ропство или невољништво и извршивање власти какве у том погледу на територији, на којој је владао речени законик. А у § 17. истог законика наређује се, да се тржи, да оно, што се слаже са природним правима, постоји дотле, док се не докаже законито ограничење тих права.

По Хобесу у човечјој заједници у природном стању није било ни права, ни власти, већ само сила.⁶⁾ А по Локу власти додуше није било, али је било права. Од природе су сви људи слободни, једнаки,

1) В. ову расправу стр. 8.

2) Г. Мајер на пом. м. стр. 7.

3) Мајер на пом. м. стр. 7.

4) Ibidem.

5) Ibidem.

6) Сл. Јовановић, О Држави, Основи правне теорије III стр

независни један од других, што значи да сваки човек има од природе права на живот, слободу, власништво. Човек обдарен разумом још је у природном стању морао увиђати, да природна права постоје. Она су већ тада била позната, па и призната али у оскудици државне власти и организације нису уживала никакву друштвену заштиту. Па и у природном стању није било слободно вређати туђа права природна, а ако су та права била нападнута, била је тада допуштена самоодбрана.¹⁾

Па и § 16. а. о. гр. з. јесте излив схваћања природног права и говори о урођеним правима човековим, па и са тог гледишта и изриче, да је сваки човек правно способан, а §§ 17. и 18. а. о. гр. з. нису ништа друго до бесплодан рефлекс рационалистичког природног права, које је цветало у доба стварања аустријског о. гр. з.²⁾, а то је у 18. веку. Две су школе природног права биле, како се то види из мало час реченог. А то је конзервативна школа, којој је био представник Хобес и напредна (прогресивна) или рационалистичка школа, којој је представник био Џон Лок. Напредна, прогресивна или рационалистичка школа природног права учила је, да појединац има урођена права и то права личне слободе, којих се не може да одрекне и која су неотуђива, па и по т. зв. „друштвеном уговору“.³⁾ И по тој школи та урођена и неотуђива права чине правну границу државне власти т. ј. правну границу за моћ државне власти. И декларација човечанских и грађанских права (*Declaration des droits de l'homme et du citoyen*) издана за време Француске Револуције године 1789. изјављује такође, да постоје урођена и неотуђива права личности, права слободе, која су постала пре државе, због чега и морају да буду призната од државе.⁴⁾ Природно право изгубило је своју вредност, преживело се. На његово место је дошао позитивизам, који је ставио себи за задатак, да утврди историјске законе друштвеног живота, а никако рационалне законе, погодбе друштвеног живота. Природно право је било потпуно избачено из научне области, ну доцније се нашло правних писаца, који су почели у извесном правцу и са измењеним схватањем природног права да третирају природно право.⁵⁾

И Јелинек⁶⁾ истиче, да се испрва истицало прирођено (урођено) право као противност од стечених права, ну да се данас дошло до увиђавности, да је наука о прирођеним правима погрешна. Нема права, које се не оснива на посебном разлогу стицања. Рођењем се стичу права, али која за то још нису прирођена права.

1) Сл. Јовановић на истом месту.

2) Унгер на пом. м. стр. 253. и бел. 2. на ист. страни.

3) Др. Теодор Тарновски, Енциклопедија Права, стр. 528.

4) На ист. м. стр. 528.

5) В. о томе др. Тарновског на пом. м., стр. 213—220.

6) *System der subjektiven öffentlichen Rechte* (II изд.), стр. 335.

Г Л А В А V.

СТЕЧЕНА ПРАВА У ЈАВНОМ И ПРИВАТНОМ ПРАВУ.

Што се тиче стечених права, ту треба правити разлику између *јавног и приватног права*. Код јавног права ради се о општем интересу, док се код приватног права ради о интересу приватном, о интересу појединаца. Општи интерес иде у корист државе, у корист свију држављана, дакле ту је реч о *salus publica*, док су код приватних права у питању *jura singulorum* (права појединаца), т. ј. приватно право служи интересима појединаца¹⁾, што доказује, да је код приватног права главно егоизам, себичност, егоцентризам. Имовна и породична права обрћу се око егојизма, управо рећи егојизам им је основа, база. Ну имовна права су од много веће практичне важности, што се тиче питања о стеченим правима, него породична права, код којих не може ни бити говора о накнади какве штете.²⁾ Главно тежиште питања овог лежи на приватним имовним правима, управо на одношају државе према тим правима. Кад стоји приватни интерес напрема приватном интересу, то један другом не мора да уступа, али ако приватни интерес дође у опреку са јавним интересом, то тада приватни интерес мора да уступа испред јавног интереса, јер је општи, јавни интерес много јачи, него први, што је сасма појмљиво са напред истакнуте велике претежности општег интереса над приватним интересом. То наглашава и др. Н. Перић³⁾ истичући, да се може рећи, да свугде, где је више у питању јавни интерес него приватни интерес, нови закон нема повратну снагу. О овом питању каже Јелинек⁴⁾ ово: У свима случајевима, где настаје сукоб између општег и појединачног интереса, то је по својој природи први јачи од другог. Сваки принцип одржава своју снагу, моћ само *de lege lata* (т. ј. на основу закона, који постоје), ну законодавац је приморан, да од тога учини по неке изузетке. Из свега излази то, да стечена права не играју улогу у јавном праву, док у приватном праву имају велику важност. Јавна субјективна права дана су појединим лицима ради општег државног интереса, па по томе с променом закона мењају се законом

1) В. Мајер на пом. м. стр. 15—16

2) Мајер на пом. м. стр. 16.

3) На пом. м. 43.

4) System der subjektiven öffentl. R. стр. 335.

и субјективна јавна права, ако се нови закон дотиче њих. Ту не може бити ни говора о стеченим правима.¹⁾ Кад је реч о јавном праву, морамо одмах нарочито да истакнемо и кривично право, јер е и оно јавно право. Споменули смо, да у јавном праву не игра улогу стечено право, па зато морамо овде да утврдимо, да кривично право чини у правилу од тога изузетак. Правна правила „Nullum crimen sine lege“ (нема кривичног или кажњивог дела без закона) или „nulla poena sine lege“ (нема казне без закона) указују на тај изузетак, а то је, да неко лице не може бити кажњено због којег дела, које је оно учинило, а које под старим законом није било кажњиво, а под новим јесте, јер држављани мора да знају, како да се владају и којих се закона имају да држе. Уз то ако је неко лице учинило неко дело, које је кажњиво било под старим законом, а под новим није, онда извршилац дела неће бити кажњен. Исто ће тако бити кажњен блаже, ако нови закон одређује блажу казну. Ово у кривичном праву иде више под појам неповратности, неретроактивности закона, ну пошто смо говорили о јавном праву, а и кривично је право јавно право, то смо у свези с тим додирнули и кривично право. Додуше било је кривичних закона са повратном снагом, што је велика реткост и може се сматрати као неправда. Додуше немачки правници, а од наших Мих. П. Јовановић²⁾, доказују, да је ретроактивност, повратност, кривичних закона правило, а неретроактивност изузетак, а то зато, што кривично право спада у јавно право, а јавно право не зна за субјективна стечена права, те да, по том не зна за неретроактивност кривичног закона³⁾. Пре свега ми смо показали,⁴⁾ да стечења права и неповратност нису истоветна, а друго држављани морају имати поуздања у закон, а нарочито у кривични закон, према којем треба да удесе своје држање, како не би били кажњени. И, Пројекат Казненог Законика за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, које је спремило и издало наше Министарство Правде год. 1922., заступа у §. 2. принцип неретроактивности, јер наређује овако: „Нико не може бити кажњен за дело, за које није закон пре, него што је учињено, прописао, да ће се и како ће се казнити онај, који га учини“, а у §. 3. уводи се принцип блажег кажњења, ако нови закон има блажу казну. Исти § у ст. 1. одређује овако: „Ако је по учињеном кривичном делу измењен закон, онда се примењује блажији закон“.

Рекли смо напред, да је у приватном праву егојизам једна од главних обележја. Тиме нисмо хтели, да кажемо, да је у праву главно егојизам, већ је у праву прво и главно умесност, оправданост (целисходност). Човек поједини није ту сам себе ради, нити би он могао да постоји усамљен, без друштва. Он је члан људскога друштва, па као такав постоји, живи, траје и нестаје га. Према

1) Др. Тарновски, на пом. м. на стр. 472.

2) Ретроактивност кривичних дела, Архив за правне и друштвене науке, 1920., књ. I (XVIII), бр. I.

3) В. и др. Тарновског на пом. м. на стр. 473.

4) В. стр. 18—20 ове расправе.

томе се мора водити рачуна о захтевима и интересима друштвеним, дакле и државним, т. ј. мора се интерес појединца довести у склад са друштвеним, па дакле и државним интересима, а да како да ће друштво и држава пазити и на интерес појединаца. То је у интересу друштва и државе. Данас се не форсира више оно: „Fiat justitia et pereat mundus“, већ „Fiat justitia et floreat mundus“, управо испред „pereat mundus“ долази начело: „bonum et aequum“ или „jus boni et aequi“, јер само тај принцип може да одржи друштво и државу. Да је човек могао сам за себе постојати, не би се удруживао, не би стварао засеоке, села, градове и т. д. Са човеком је као и са пчелом. Пчела једна без друге пропала би, нестала би. И оне живе у друштву, у кошницама по пчелињацима или у дупљама по гори. — И људско удружење донело је разне одредбе, по којима се људи имају да управљају, што показује, да су одредбе те излев удруженог живота људи, према чему треба одредбе и да одговарају вољи и тежњама човечанског друштва, управо државним смеровима. Одредбе треба да воде рачуна о напретку човечанском, о захтевима времена, савременим погледима и приликама, па се по томе морају прилагођавати времену и савременим погледима и захтевима. Окови старовремског схватања не могу остати и надаље. Њих време руши и обара. Јелинек у једној својој књизи врло добро каже, да се против реке светске повеснице не могу никакви насипи поставити, јер ће река та такво дело људско разнети, као да га није ни било. А и српска пословица каже: „притиснуто јаче све на више скаче“. И доиста тешка скучавања права људских изазивала су обично отпор и промене на боље. Супрот скучавању дошле су нове слободе, које су та скучавања уклонила и поништила. То нам светска повесница казује. Притисак верски изазвао је верску слободу, а средњовековна цензура изазвала је слободу штампе. И тако долази ипак прогрес, напредак. А резултат сваког прогреса и сваке борбе, како згодно каже Божа Кнежевић,¹⁾ сад већ пок. српски филозоф, треба да буде правда, а правда је крајњи смер свега племенитог људског напора, рада, борбе, тежње, мишљења. —

*) В. Мисли Б. Кнежевића, Бр. 482.

Г Л А В А VI.

ГЛАВНИ ПРИНЦИПИ СТЕЧЕНИХ ПРАВА.

Напретку, прогресу човечијем не могу стојати на путу т. зв. стечена права. Она нису неприкосновена, али и ако нису неприкосновена, треба ипак да влада начело, да се стечена права могу повредити, управо уклонити или поништити само у општем интересу, државном интересу. С једне стране дакле не смеју стечена права пречити културни напредак, а с друге стране треба стечена права по могућности штедети, да се не би одузимала вера у закон.

Управо можемо свести принципе, што се тиче стечених права, на ова четири принципа:

1) *Први принцип*: Стечена права треба штедети, колико се год може; 2) *Други принцип*: Стечена права не смеју стојати на путу општем напретку, општем прогресу, а могу се укинути и без накнаде штете; 3) *Трећи принцип*: Гдегод је у питању нечија егзистенција, опстанак, мора се за стечено право дати накнада, а нарочито где то и иначе захтева правичност, јер данас не може законодавцу пред очима лебдети: „*summum jus, summa injuria*“, већ „*jus boni et aequi*“; 4) *Четврти принцип*: Јавно право не познаје стечена права. *Политичка* права нису никада била стечена права. И ако јавно право не познаје стечена права, ипак се може чиновнику, чије се место укине приликом преустројства звања, дати отплатина или пензија према томе, да ли је стекао право на пензију или није. А ако је неко већ стављен био у пензију, пензија се не може умировљеном одузети осим у случајевима, које закон нарочито наређује т. ј. кад умировљени не буде достојан пензије, на пр. ако буде осуђен због којег дела кажњивог, које повлачи за собом губитак службе или грађанске части и т. д. А одузети се не може пензија с тога, што је ту у питању егзистенција, опстанак умировљеног:

Г Л А В А VII.

ЗАШТИТА ГРАЂАНСКИХ СЛОБОДА. — МОЖЕ ЛИ СЕ НОВИМ ЗАКОНОМ СЛОБОДА ОДУЗЕТИ ИЛИ ЗНАТНО СКУЧИТИ? — РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ СЛОБОДЕ МОДЕРНОГ И АНТИЧКОГ ПОЈЕДИНЦА.

Да додирнемо једно важно питање из области јавног права, а то је: „Може ли се новим законом слобода личности одузети или знатно скучити?“ Свима у држави није могуће сву слободу одузети већ стога, што не би било иначе никога, ко би државом управљао, а друго зацело се не би такав држ. сабор или Народна Скупштина нашла, која би тако што учинила, а ако би се нешто и нашла, онда би таква Народна Скупштина била онаква, какви су јој и бирачи, те такви бирачи не би ни заслужили бољу народну скупштину, а ни боље законе. А тешко би се могла наћи и таква Народна Скупштина, која би само сузила, скучила слободу личности, јер то не допушта прогрес културни, па ако би се нашла Народна Скупштина, која би учинила једно или друго, не би могло на томе остати, јер би напредак културни све то уклонио и порушио, те раскинуо законске окове и донео личностима т. ј. држављанима слободу. Напредак не може нико задржати, као што не може задржати ни ток Дунава. Просвета је чинилац, који креће свет напред. Као опруга у часовнику својом експанзивношћу даје просвета импулса, даје живота друштву, држави. Просвећени народи тежиће све то више за што већом слободом, за што већим културним напретком, па ће то и постићи, јер ће о тој тежњи за напретком и правом слободом водити рачуна и законодавство. Има, где су слободе зајамчене уставом. А то јемство је јаче од оног, што га даје обичан закон. Тако су устави америкашки, француски, енглески, наш и други зајемчили слободе држављана. А устав је много теже променити него закон т. ј. обичан закон. Наш устав у чл. 5., а у првом ставу нарочито одређује, што се тиче личне слободе, овако: „Ујемчава се лична слобода“, у чл. 11. изјављује се: „Стан је неповређен“. Чланом 12. ујемчава се „слобода вере и савести“. Чл. 13. каже: „Штампа је слободна“. Чланом 14. се даје „слобода удруживања, збора и договора.“ Чл. 17. обезбеђује „неповредност тајне писама, телеграфских и телефонских саопштења“.

Споменули смо напред,¹⁾ да човек може да постоји само у друштву, због чега се и удруживао у засеоке, села, градове и т. д. Па и француски правни професор Дигуи²⁾ наглашава то исто казујући, да човек не може друкчије да опстане, већ само у друштву; он постоји само у друштву и кроз друштво. Замислити човека изолованог, усамљеног, значи замислити нешто, што не постоји. И кад је човек упућен на друштво, кад мора у друштву да живи, онда мора друштво, па и појединац бити заштићен законом, јер треба, да постоји само зависност од закона, а не од прилика. И друштво тежи тој независности и само на таком напретку може да почива човечно, хумано, и слободно друштво.³⁾ Свакако је општи интерес јачи од интереса појединца, али ипак има случајева, где се мора имати на уму и посебни интерес. То захтева не само посебни, индивидуални интерес, већ и државни, јер се и држава има да брине за појединца. Пре је главно био т. зв. Менчестерски принцип: нека плива, ко пливати може т. ј. у привредном и социјалном погледу, а држава се није бринула за појединца. Али мало по мало се то мењало, а нарочито онда, кад је социјологија (наука о друштву) почела да преотима мах, поводом чега је почела и држава, да се све више и више брине и за интересе појединца. Оно истина и само се друштво брине за појединца, али је дужна држава то у првом реду да чини, јер ако буду држављани пропадали, то ће се основ државни да руши, те ће и држава претрпети голему штету. То показује, да и држава мора да буде пажљива према својим држављанима, дакле према појединцу. Али нема апсолутних правних скучавања, ограничења за државу у њеном одношају према појединцу, па их нема ни у основним, уставним законима⁴⁾ Разлика између положаја античког и модерног, данашњег појединца према држави са правног гледишта лежи само у томе, што је данас слобода појединца призната од државе нарочито и то у оквиру закона, док се слобода античког појединца толико само по себи разумевала, да није никад ни била законом обележавана или нарочито признавана.

1) В. ове расправе. стр. 30.

2) На пом. м. стр. 120.

3) В. Б. Кнежевића Мисли, бр. 465.

4) Јелинек, Allgem. Staatslehre, стр. 303

Г Л А В А VIII.

О СТЕЧЕНИМ ПРАВИМА. DE LEGE FERENDA.

Али да се вратимо на нашу тему, на стечена права.

Свакако је интересно посматрати ово питање не само *de lege lata*, већ и *de lege ferenda*.

De lege lata осмотрено је питање о стеченим правима, ну да видимо како стоји то питање и *de lege ferenda*.

Што се тиче данашњих законодавстава, она понајвише имају штуре одредбе, што се тиче стечених права, па тако непотпуне одредбе о том питању има и аустр. општи грађ. закон,¹⁾ а потом и српски грађански закон; § 5 а. о. гр. зак. (§ 7. срп. грађ. зак.) не заслужује похвале и признања, што се тиче његове редакције, која је и сувише уска,²⁾ што се може видети из нашег досадашњег разлагања. На сваки начин треба новије законодавство да обрати више пажње стеченим правима и да их обради опширније и тачније, него што је до сада било. Истина, да Пфаф и Хофман³⁾ кажу, да су: „стечена права“ врло незгодан израз за „неприкосновена права, која има и сам законодавац да поштеди,“ али одмах додају, да је тај израз кратак и традиционалан, па једва да би се могло бити без њега. Према томе је посве оправдано наше мишљење, да новије законодавство треба много више и нарочите пажње да поклони стеченим правима. У том послу ће јој на руку ићи теорија, па ако и ова расправа томе нешто допринесе, неће бити на одмет. Законодавци су баш ради тих стечених права увели у законе т. зв. прелазна наређења или т. зв. транзитне законе, али пре него што пређемо на расправљање о њима, морамо још истаћи, да нису сви правници сагласни у томе, да ли треба уврстити у законе принципијалне, начелне одредбе о временским границама дејства приватних правних правила, норми. По Струвеову⁴⁾ мишљењу у том погледу треба законодавац све да припусти науци, односно суду, а ако хоће баш у томе да даде поуке, нек не поставља законске норме.

1) Пфаф—Хофманов коментар I. св., стр. 157.

2) Унгер на пом. м. стр. 118.

3) Екскурзи, I св. стр. 132.

4) Gustav v. Struve, *Über das positive Rechtsgesetz rücks. seiner Ausdehnung in der Zeit, oder über die Anwendung neuer Gesetze*, Göttingen, 1831, § 1., § 29.

И Борст¹⁾ је истог мишљења, јер и он каже, да то питање спада у област доктрине, науке, па да се законодавац тим питањем нема да бави, јер није његово, да примењује закон, већ је то ствар сучева. Тако ова два правника, док Блондо²⁾ куди француско законодавство, што је пропустило, да стави норме мало час споменуте. То чини и Реберг³⁾ и Вебер⁴⁾. Ми смо горе истакли наше мишљење, по којем би требало, да законодавац постави норме о временском дејству и ограничење тога, као и о стеченим правима, јер ако би се то препустило потпуно науци, теорији, то би због спорности, која међу научњацима може да наступи, могла наступити неизвесност и несталност о појму стечених права, док ће појам стечених права и временског дејства, управо ограничења тога дејства, законом одређен бити много одређенији и сталнији.

1) J. N. Borst, Über die Anwendung neuer Gesetz auf früher entstandene Rechtsverhältnisse, (Bamberg) § 1-6.

2) Blondeau, Sur l'effet retroactif des lois, p. 13, бел.

3) Rehberg, Über den Code Nap. und dessen Einführung in Deutschland стр. 86. и даље.

4) Über die Rückanwendung positiver Gesetze mit besonderer Hinsicht auf neuere Gesetzveränderungen deutscher Staaten, стр. 23 и даље

Г Л А В А IX.

ТРАНЗИТОРНИ ЗАКОНИ ИЛИ ПРЕЛАЗНА НАРЕЂЕЊА.

Сад ћемо да пређемо на т. зв. *транзиторне законе или прелазна наређења*.

Под транзиторним законима обично се разумеју т. зв. уводни закони т. ј. поближа наређења или одредбе о том, кад почиње да важи један нарочити закон.¹⁾ Али има транзиторних закона и у ужем смислу,²⁾ а то су закони, који успостављају посреднички прелаз између правног стања, које се има да уклони, и новог правног стања, које има да се заснује. Ти транзиторни закони (у ужем смислу) зову се и „прелазна наређења“. Др. Тарновски³⁾ резонује о томе питању овако: „Нови закон укида и замењује стари од почетног момента свога дејства. Кад се врше законодавне реформе крупне по размери и категоричке по принципима, онда се непосредна замена старог права новим показује често тешка, па због тога није пробитачна. У таквим случајевима нови закони прописују нарочита прелазна наређења“. Томе Др. Тарновски нарочито додаје, да је прелазних наређења било и у руском закону о сељацима од 19. фебруара 1861. год., којим су законом били ослобођени сељаци руски. А спомиње и то, да и наш Видовдански Устав има нарочити одељак и то XIII. који говори о прелазним наређењима. И др. Н. Перић⁴⁾ помиње т. зв. прелазна наређења т. ј. нарочите одредбе, које се доносе при промени закона и у којима се „регулише однос старог и новог закона“ т. ј. тим прелазним наређењима „одређује се, које ће питање бити расправљено по старом, а које по новом закону“. По мишљењу д-ра Н. Перића тиме се олакшава посао суду, јер би иначе суд био често у недоумици, да ли би извесан случај подвео под стари или нови закон. За срп. грађ. законик прелазна се наређења налазе у закону од 22. августа 1844. (Зборник V. 331.)“ За аустр. грађ. зак. прелазна наређења налазе се у т. зв. промулгационом патенту (Kundmachungspatent) од првог јуна 1811., који је стављен испред грађ. законика.

1) В. Пфаф—Хофмана Екскурзе, I. св. стр. 124. т. 2.

2) Пфаф—Хофман на истом м., стр. 124. бел. 8а.

3) Енциклопедија права, стр. 471.

4) Основи грађ. права, општи део, стр. 43.

Г Л А В А X.

ПОЈЕДИНИ СЛУЧАЈЕВИ СТЕЧЕНИХ ПРАВА И ЊИХОВА ЗАШТИТА.

Говорили смо¹⁾ већ о личним статусима, а нарочито о правној и делатној способности. Овде хоћемо, да бацимо поглед на пунолетство т. ј. да ли се пунолетство може сматрати као стечено право према новом закону. И пунолетство је у свези са делатном способношћу, па иако делатна способност не значи право, већ само претпоставку, да извесно лице може да стече права и да их има, то ипак друкчије стоји са пунолетством постигнутим, јер се такво пунолетство из практичних легалнополитичких разлога сматрало стеченим правом, јер би иначе настале велике незгоде и заплети правни, кад би онај пунолетни, који је као такав постао под владом старог закона, постао новим законом малолетним, пошто би се укинута туторства морала и опет успоставити. И аустријско је законодавство у више маха изрекло, да они, који су постали под старим законом пунолетни, остају то и под новим законом, све ако не би по новом закону били пунолетни. Тако је било, кад су повраћене земље, које је био Наполеон I. освојио; тако је то било и год. 1849. после италијанског рата и у промулгационом патенту за Ердељ.²⁾ И Др. Н. Перић³⁾ истиче такође, да онај, који је оглашен за пунолетног под старим законом, остаје пунолетним и под новим законом, све и ако би нови закон тражио за то оглашење већи број година. Ту Др. Перић узима само случај, кад се неко прогласи пунолетним (т. зв. *venia aetatis*), ну то важи и онда, кад је неко постао пунолетним тако, што је постигао извесни број година, на пр. 21. год. (по нашем и француском закону), 24 год. (по аустр. закону) и т. д., јер нема разлога, да се ту прави каква разлика. Да се постигнуто пунолетство одржава и под новим законом, ма да исти има друкчије одредбе, што се тиче постизавања пунолетства, то не излази из појма стечених права т. ј.: из тога што би се постигнуто пунолетство сматрало као стечено право,⁴⁾ већ су ту по среди легалнополитички разлози, како смо то малочас већ нагласили.⁵⁾

1) В. ову расправу на стр. 14—15.

2) Пфаф—Хофмана, коментар I св., стр. 160.

3) На пом. м. стр. 43.

4) Тако мисли и др. Н. Перић на истом м., в. бел. претходну.

5) В. Пфаф Хофмана на пом. м. стр. 160.

Ако нови закон прошири или сузи делатну способност *жена*, то се нови закон одмах примењује на све женске; оне не могу, ако би се њихова права скучавала, позивати се на неко стечено право за већу делатну способност.¹⁾ То све вреди и за проглашење извесних лица *расипачима*. А што се тиче облика проглашења неког лица расипником, ту вреди правило: „*tempus regit actum*“.²⁾

Већ смо у овој расправи³⁾ нагласили, да се стечена права не односе на т. зв. *породична права*, већ само на *имовна права*. Питање настаје, да ли се стечена права односе и на т. зв. право о брачним добрима, о брачном имању (брачна имовинска права), а нарочито на право законско о брачном имању. Има их који заступају мишљење, по којима се стечена права не односе на брачна имовинска права, док је већина мишљења противног. И ми смо овог последњег мишљења, јер се и код брачног имовинског права ради управо о имовини и имовинским правима, на које се односе стечена права, а и прво мишљење се противи начелу о поузданости закона, јер је свакако могуће, да је изостало склапање брачног уговора баш с обзиром на закон, који је на снази.⁴⁾

Што се тиче *застарелости* и *одржаја*, ако је застарелост наступила и одржај постигнут, онда се то има сматрати као стечено право. А ако је застарелост тек започела по старом закону, онда се мора довршити по новом закону. То је правило.⁵⁾ Али аустр. право (в. промулгациони патент од год. 1811., одс. VI.) полазећи са погрешне претпоставке, да већ започета застарелост ствара стечено право, одређује као и француско право (art. чл. 2281.), да се застарелост (ту се разуме и одржај) има просуђивати по старом закону, и што се тиче рока, као и других претпоставака, а и што се тиче дејства, а никако по новом закону, ма да је застарелост само започета, а није довршена под владом старог закона. То правило мора имати по схватању Пфафа—Хофмана⁶⁾ ова три ограничења:

1) Ако би рок за застарелост био по старом закону много већи, него нови рок т. ј. рок по новом закону, да се онај, у чију корист иде застарелост, може одрећи рока протеклог до новог закона и да може отпочети застарелост по новом закону. Тако што се разуме и само по себи. А то је изречно потврђено и у аустр. промулгационом патенту од 1811. год. у одс. VI.

2) Друго ограничење, које у закону нигде није утврђено а које се само од себе разуме, јесте у томе, да, ако нови закон отклони какав случај застарелости, тиме руши или поништава недовршене застарелости и њихов замашај, ако те застарелости спадају под случај застарелости укинуте новим законом.

3) Треће, али проблематично, ограничење је ово:

1) В. Пфаф—Хофмана, коментар, I. св. стр. 160.

2) В. претходну бел.

3) В. Пфаф—Хофмана на пом. м. стр. 161. и стр... ове распр.

4) В. Пфаф—Хофмана на пом. м., стр. 161.

5) В. и др. Н. Перића на пом. м. на стр. 43.

6) На пом. м. стр. 165—166.

Ако се и уколико се узме, да мора, да буде пропорционалног обрачунавања онде, где иза повлашћене личности долази неповлашћена личност или обратно тако, да против једне отпочне застарелост, а против друге да се наставља, то се мора подузети исто обрачунавање у истом обиму и онде, где је иста личност по старом закону повлашћена, а по новом закону није или обратно. А како стоји са *положајем чиновничким*? Може ли се такав положај — разуме се сталан — одузети? Да се привремени положај чиновника може одузети, само се по себи разуме. А и стално место може се одузети чиновнику приликом реорганизације или преустројства чиновничког или стављања чиновника на расположење, све то путем закона.¹⁾ Чиновници стално намештени заштићени су против самовољног отпуштања *административним* путем, па били ти чиновници постављени именовањем или избором,²⁾ али *путем закона* могу да изгубе своје звање и свој чиновнички положај, а што бива, како спомену смо, при преуређењу, реорганизацији власти. Материјални разлози од великог значаја говоре зато, да се даде накнада за одузето стечено право, па је и постало начело, да *плате и пензије чиновничке* не смеју, да буду оштећене ни при промени законодавства, а то је начело у Немачкој тачно одржавано,³⁾ иако се не може оспоравати држави формално овлашћење, да мимоиђе поменуто начело.⁴⁾

И Јелиник⁵⁾ тврди, да се законски утврђена плата и мировина већ постављених чиновника не може смањивати, ну додаје томе одмах, да ништа државу не пречи, да плате у будуће постављених виших функцијонара, па ма из редова већ до сада намештених чиновника, по вољи одреди, јер право на унапређење не постоји. Ни по нашем чиновничком закону не припада то право поједином чиновнику, већ једино чиновници једне струке имају за *ту струку* првенство пред чиновницима друге струке (чл. 61 ст. 1. грађ. зак. чин.). Ну како ће се то одабирање извршити, о томе говори 2. ст. истог члана. Слободан Јовановић⁶⁾ сасвим тачно каже, да чиновник нема стечено право на прелаз из ниже у вишу групу, али ако нема право на унапређење, има право на перијодску повишицу плате. По чл. 243. најновијег нашег чиновничког закона службеници, за које се донесе одлука, да се не преводе, ако су по досадањим законима стекли право на пензију, пензионисаће се по тим законима, дакле им је очувано право на пензију, па по томе и пензија, а ако нису стекли право на пензију, отпустиће се из државне службе и добиће у име накнаде своју двомесечну дотадању систематску плату са додацима на скупоћу, ако су били мање од пет година у непрекидној државној служби, а своју тромесечну досадању систематску плату са додацима на скупоћу, ако су били најмање пет година у непрекидној државној служби. То све

1) В. чл. 224 ст. 1 и 4. зак. за грађ. држ. службенике.

2) В. Мајерову монографију: Der Staat und erworbene Rechte, стр. 38.

3) Мајер на пом. м. стр. 41.

4) В. претходну бел.

5) System der subj. öffent. R., II. изд. стр. 337.

6) Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, стр. 369.

значи, да они, који су стекли право на пензију, добијају пензију, а који то нису стекли, имају право на двомесечну и тромесечну отпемнину, те је тиме очувано начело, по којем се додуше може законом укинути чиновничко место, али за то се мора дати чиновнику отпемнина или пензија према томе, да ли је стекао право на пензију или није.

Смањење пензије није допуштено, јер колико је стечена пензија стечено право, толико је пензија и питање егзистенције, опстанка, и то не само пензионара, већ и његове породице.

Што се тиче *порезних ослобођења*, иста нису стечена права, те се могу увек укинути, кад то законодавац нађе за добро. Укидање порезних ослобођења значи наметање нових пореза, па кад законодавац може да постави или уводи нове законе, може порезна ослобођења и да укине. Непосредни порези код Атињана значили су сужавање слободе¹⁾.

Да пређемо на питање, да ли се могу стечена права *делимице*, парцијално, укинути.

И делимице се могу укинути стечена права, али то само онда, ако није укинут читав институт стечених права, о којем се ради, јер ако је сав институт стечених права укинут, онда дакако ни делимице не могу остати на снази таква стечена права. Иначе се могу стечена права и делимице укинути, а у том случају има да се и накнада даде делимице, уколико је давање накнаде уопште уместо. Како је већ пре²⁾ назначено, укидање стечених права може се извести на двојак начин: *законом* и *управном*, административном одлуком. Кад се законом укине које стечено право, ту нема противљења, јер се закону мора покорити свако. Али ако се стечено право укине којим управним актом, па тај акт буде неправедан, противзаконит, тада власник стеченог права има право, да тражи заштиту против повреде нанесене му од управне власти. За то има више путева и начина: *судским путем*, *правним леком* против одлуке ниже области на вишу власт, па и највишу власт, *жалбом* држ. савету, а може се против тога устати и пред *парламентом*: *кратким питањима*, *интерпелацијом* и т. д.

Управна власт не сме да вређа стечена права. По правној науци има стечених права према управи, администрацији.

Потребно је, да интерес рекламанта буде основан на стеченом праву, које се налази повређено којим актом административним. — *Рекурсу* (жалби) ради прекорачења (злоупотребе) власти (*recours d'abus*) има места у 4 случаја: 1) због *ненадлежности* (*incompetence*) 2) због *погрешке у формалностима* (*vice de forme*) 3) због *скретања власти са законитог пута* (*detournement de pouvoir*) и 4) због *повреде закона и стечених права* (*la violation de la loi et des droits acquis*).³⁾

Овде одмах настаје питање: „Шта да се ради, кад се закон о укинутом стеченом праву којем не извршује, као што треба?“ И ту оште-

1) В. Јелинека Allg. Staatslehre, II, изд. стр. 298.

2) В. ову расправу на стр. 18.

3) Maurice Hauriou (Морис Орију), *Precis de Droit Administratif et de droit public general*, 1903. год., стр. 291—296.

ћени или власник стеченог права има право, да тражи заштите против нетачног или незаконитог извршења законског наређења.

Споменуто је¹⁾ већ, да се власницима може дати накнада; може, али не мора. А колика та накнада да буде? О накнади може и сам закон да донесе одредбе т. ј. да истакне, колика се накнада има дати. А свакако би и било практично, кад би закон установио, колико се има у име накнаде дати, ако се накнада има у опште дати. Шта више ми држимо, да је такво установљење накнаде потребно, кад се већ мора дати накнада. Сасвим је природно, да о накнади нема ни спомена онде, где се накнада никако не даје и где се нарочито установљује, да се стечена права без икакве накнаде укидају. Има таквих права, где у опште не може бити ни речи о накнади каквој, на пр. код укидања племства. Српски устав од 1903. год. у свом члану 8. одређује, да у српској држави нема и не може бити племићства, па је та установа пренесена или унесена и у Видовдански Устав од 1921. год. у чл. 4. ст. 2., где нарочито стоји, да се „не признаје племство, ни титуле, нити икаква преимућства по рођењу“, а за то укидање не може нико ни тражити, а ни добити никакве накнаде, јер пре свега племство није процењиво у новцу, друго, племић и онако није тим преимућством себе издржавао, нити од тога живео, а и треће, племство је средње-вековна установа, која се преживела, те стоји у сукобу са данашњим схватањем и погледима на живот друштвени и државни. Нарочито стоји у сукобу са погледима српског народа, код којег је давно нестало племства т. ј. онда, кад је српско царство пропало и под Турке потпало, јер тада се један део племства истурчио, а онај део племства, који је стао и остао уз народ, постао је раја као и сав народ српски, који је остао под Турцима.

По Маћејовском²⁾ Србија и Русија нису основали своје државно уређење на систему повластица, па нису ни знали за сталешку борбу, којом се одликује државни живот Чешке, Пољске и Угарске, а то зато, што су били угњетени од Татара т. ј. Руси, и Турака т. ј. Срби. Како се види, и Маћејовски изриче готово исту мисао у овој ствари, као и ми, само другим речима.

У Аустроугарској су добијали Срби племство, ну то је било или аустријско или угарско. И то племство данас нема никакве вредности. Додуше код нас има бивших племића, који и данас употребљују племство и надимке скопчане с тим племством. То показује, да би требало издати посебан закон о забрани употребе племићског надимка и племства уопште под претњом оштрије казне, као што је то већ учињено у Немачкој Аустрији, где се шта више даје награда ономе, који пријави неког, који се служи племством.³⁾

1) В. ову расправу 31. стр.

2) *Hystoria prawodawstwsłowiańskich*, св. 1. стр. 108 и 109, исп. и др. Тарновског Увод у историју словенских права, стр. 140.

3) Ми држимо, да би се у Хрватској, Славонији и Срему могла употреба племства казнити по § у 320 к. з.

Држава је често приморана, да укида стечена права. Тако мора покатак извршити т. зв. *експропријацију* (одузимање власништа уз накнаду), *конфискацију* (одузимање власништва без накнаде), *комасацију*, *аболицију* или *укидање породичних фидејкомиса*, *одузимање приватних железница* (подржављење железница приватних), *укидање десетка* или *хака* или уопште *растеређење земљишта*, о чему ћемо доцније посебно говорити.

Одређење свих горњих државних аката јесте управо излив империјума државног. Држава неће без невоље укидати стечена права, а још мање је може при том руководити обест, јер држава мора имати пред очима не само општи интерес, већ и интерес појединаца, само што побеђује општи интерес, кад дође у опреку са интересом појединчевим, па по томе ако ова два интереса не дођу у сукоб, држава ће пазити и потпомагати интерес појединчев, јер у модерној, данашњој држави личности су призната т. зв. *субјективна јавна права* према држави, која се данас сматрају у истини као права, а не само као рефлекс јавног права. Појединци као *објект државне власти* су *субјекти дужности* (Pflichtsubjekte, les sujets du devoir), а као *чланови државе* су напротив *субјекти права, правни субјекти*.¹⁾ Држава вршећи укидање стечених права чини то као држава својом политичком моћу, својим суверенством, а не као фискус или епар, јер у таквом својству је она само приватноправна личност, а не јавноправна, па као таква нема права да задире у туђа приватна права, јер задирући у приватна права задире у друштво, друштвени живот својих држављана, јер су сва приватна права социјална, друштвена права. Јелинек²⁾ истиче, да тако схватање постоји у Немачкој, али да је продрло уверење, да је држава и с обзиром на противност између јавног права и приватног права ипак једна јединствена личност, па да је по томе фискус само особити правац те личности, али ту Јелинек одмах допушта, да је врло споран проблем, где је фискус субјект и објект јавноправних захтева, а где је то код приватноправних захтева, те тако изгледа да је још увек оправдано мишљење, да фискус нема права на задирање у приватна права појединаца.

Начело неприкосновености власништва (својине) значи предати или извргнути друштво глупости, тврдоглавству и пркосу, крајњем злочиначком егојизму (себичности) појединог човека, како то каже Ијеринг³⁾. А интерес друштва пречи је од интереса појединчевог, шта више друштвени интерес је и његов. Према томе мора бити власништво ограничено, а та се ограничења своде на право нужде, право невоље друштвене⁴⁾. И *установљење пута преко туђег земљишта*, т. зв. *пута по невољи* или *из невоље* (нужног пута), јесте ограничење власништва. Ту се задире у туђе право у интересу појединчевог, а то бива на основу закона, који се доноси са општег гледишта. Таку је установу познавало и римско право, а и модерне државе имају

1) Јелинек, на пом. м. стр. 395.

2) На пом. м. на стр. 374.

3) В. монографију његову: Der Zweck im Rechte, I. св. стр. 409.

4) В. претходну бел.

такве установе. И у Хрватској и Славонији донесен је земаљски закон о „нужним путевима“ 30. IV. год. 1906.¹⁾

Експропријација се сматра по општем схватању задирањем у својину власништва, дакле као абнормалност, ну Ијеринг²⁾ се не слаже с тим мишљењем. Он држи, да се то мишљење оснива на индивидуалистичкој теорији о власништву, док он напрема томе истиче своју теорију, теорију друштвену о власништву (*gesellschaftliche Eigentumstheorie*). Та теорија иде за тим, да измири интересе друштвене са интересима власниковим, и она ствара од власништва практичан институт, који је способан за живот, без чега би власништво постало проклетство друштвено, па и то не само онда, кад би општа невоља наступила, већ и кад би настала невоља и по појединца. Оном првом иде у сусрет експропријација јавног права, а овом другом експропријација приватног права.

И код *комасације* се изводи експропријација, само што овде редовно добија власник накнаду за одузето земљиште у другом земљишту. Комасацију³⁾ римско право није познавало. А и путем *адјудикације*, *узукапије* (одржаја) и *акцесије* (прираштаја) задире се у право својине. Ијерингова је основна мисао у његовој теорији, да приватна права имају обележје друштвено, социјално т. ј. у његовој теорији лежи мисао о друштвеном обележју, карактеру, приватних права. Како је потирање стечених права од особите важности, то се само по себи разуме, да се то укидање стечених права мора законом прецизирати, тачно, обележити, како би се избегло неправедно и обесно потирање стечених права. Нарочито то вреди, ако то укидање имају да изведу управне власти. Појединац, који и онако још није довољно васпитан у друштвеном духу или правцу, те га врло много осваја егојизам, себичност, а далеко је од њега алтрујизам, тешко осећа одузимање стеченог права, те се тешко томе и прилагођава. А та прецизност и тачност у закону иде у корист државе саме, јер што је тачнији и одређенији закон, тим ће га и држављани боље схватити, а и власти ће га тачније и примењивати.

Приватно је право претежно основано на себичности човечјој, а у други ред долази потреба, која изазива или ствара приватно право. Код општег, јавног права основ је општи интерес, а не интерес појединаца. То треба довести у склад, ако приватно и јавно право дођу у сукоб. Јавно право као јаче победиће, ну при том треба ићи за тим, да то прође без великих трзавица, јер и при укидању стечених права треба данас имати на уму: „*floreat mundus*,“ па да уистину „*jus privatum sub tutela juris publici latet*.“

Укидање стечених права не сме представљати насиље или укидање слобода, јер укидање слобода изазива отпор по оном: „притиснуто јаче све на више скаче“. Тако је ограничење личности т. ј. права личности изазвало признање разних слободина на пр. верска несно-

1) У Аустрији је такав закон још раније донесен.

2) На пом. м. стр. 411.

3) Доцније о томе више.

шљивост довела је до сазнања и представе верских слобода, а цензура новинарска и штампарска до слободе штампе.¹⁾ И неправедним поништавањем или укидањем стечених права и слобода не постижава се напредак, већ обратно: назадак, што се противи модерном начелу: „Fiat justitia et floreat mundus“. Приватни интерес има да се штити против приватног интереса и држава га штити. То захтева и државни интерес, те ће мудра државна политика на том настојавати. Али где дође приватни интерес у колизију са општим, државним интересом, ту приватни интерес мора уступити испред општег интереса. Став у т. зв. „човечанским правима“: „La propriété est inviolable et sacrée“ нема безизузетну вредност напрема јавном праву,²⁾ те имовна права могу бити експропријасана. Право експропријације је једно од најјачих оруђа, којим је држава грађанско друштво ослободила од окова застарелог правног стања.³⁾ Начело експропријације значи, да државна власт, јер је државна власт, може ради јавних, општих интереса, да стави изван снаге приватна права, кад то затреба. На то се становиште ставио и 29. чл. устава Краљевине Италије: „Свака је власттина без изузетака неприкосновена. Али кад *јавни интерес законски* то захтева, може се власттина одузети уз правичну накнаду према закону.“ И данас још увек важи принцип неприкосновености властине, приватног власништва, али важи уједно и претпостављање јавног интереса приватном интересу, јер само тако не може бити укочен напредак државни, напредак људски. Опште је познато, да друштво људско мора напредовати, иако споро, јер има перијода, кад друштво напредује, а има и кад назадује, на пр. за време ратова, а особито великих, многа тековина се упропасти, као што је то било и у прошлом светском рату. Тада нема напретка, већ има назатка. То се постепено мора да поправи. Зна се, да се закони доносе у духу времена, у којем се стварају. И кад се не би могле мењати и преиначавати установе узаконене старим законом, онда би то значило, да се правне прилике не могу мењати на боље, да се не могу уклањати штетне старудије, које сметају напретку друштвеном, па дакле и државном. Међутим тако не бива. Нови дух уклања стари дух и старовремске установе, а на њихово место ставља установе новог времена. Нови принудни закони (*jura cogentes*) уништавају из јавноправних разлога права, која постоје, или дају правно већ квалификованим радњама или приликама другу квалификацију.⁴⁾

Према томе прописи досадањег права, који по схватању новог права не одговарају или се противе јавном реду или поретку или моралу, престају или не могу да се примене, чим ново право стане на снагу.⁵⁾

Управо се може рећи, да се ту понајвише у борби налази приватно право са јавним правом, јер иако је истина, да је приватно право мо-

1) В. ову расправу на стр. 30 и 51

2) Max v. Seydel, Vorträge aus dem allgem. Staatsrechte, стр. 86—88.

3) Seydel на истом м.

4) Pfaff—Krainz—Ehrenzweig, System des oest. allgm. Privatrechts, V. изд., I св., стр. 67—68.

5) В. претходну бел.

гућно само на основи јавног права, то с друге стране јавно право стоји напрема приватном праву сасвим самостално.¹⁾

Јавно је право дакле јаче од приватнога права и гдегод долази јавни интерес у рачун напрема приватном интересу, ту јавни интерес побеђује, као што је то већ наглашено. Из тога излази, да приватно право може да постоји само утолико, уколико не долази у сукоб са јавним правом, са јавним интересом. А то значи, да посебни правни институт, установе, и правне норме морају бити прожете у модерној, правној држави тиме, да држава има права, да оствари опште, јавне интересе према посебним интересима привредних и социјалних група у оквиру друштвеног развитака, јер се само тако може добро развијати државни, па и друштвени живот. То већ показује јасно, да се не може говорити о „стеченим правима“ у сваком погледу или бар још мање о каквим непроменљивим стеченим правима. И ако се данас говори о стеченим правима, то ће рећи, да има случајева и то у приватном праву, где није оправдано, да се т. зв. стечена права укидају без накнаде, а и да не би требало без потребе та права укидати, јер самовољно укидање тих права ствара трзавице и ствара неправду, а модерна држава треба то да избегава, јер њој није главно начело: „pereat mundus“, већ „floreat mundus“, па ма претходило оно: „Fiat iustitia“.

Пре²⁾ је споменуто, да се т. зв. стечена права могу уклонити на два начина: управним и законодавним путем. Управним путем бива преко управних власти, који експропишу имање или врше комасацију.³⁾

Експропријација је заведена још у 14. столећу у Француској и то т. зв. ордонансом Филипа Лепог од год. 1303., а и код Немаца се налази трага експропријацији у средњем веку,⁴⁾ а увео ју је и закон баварски, lex bavarica, а год. 1791. и француски устав у свом члану 17. донео је одредбе о експропријацији.

Је ли било у *старој српској држави* експропријације? Њој не могосмо наћи трага у старој српској држави, а држимо, да она тада није ни била потребна, јер је у средњем веку и у нашој држави био владар господар васцеле земље у држави, те је владар могао дати земље, ако је потребна била за јавне или државне интересе. Појединац се губио према држави. Имања појединаца су била заштићена према приватним, али не и према држави. Да су стари српски владари располагали земљом по својој вољи, то потврђују најбоље хрисовуље, златопечатне повеље.

Експроприсати се могу непокретнине (на пр. замљишта), а и покретнине (на пр. коњи за војништво). Питање настаје, да ли се могу експроприсати и материјална добра. Држимо, да то може бити.

1) Јелинек на пом. м. стр. 374.,

2) В. стр. 18. 40 и 42. ове расправе.

3) У ужој Војводини (Бачкој, Банату и Барањи) изводе судске власти комасацију, док у Хрв., Слав. са Сремом изводе то управне власти.

4) Handwörterbuch der Staatswissenschaften издан од д-ра Конрада, д-ра. Лексиса, д-ра Елстера и д-ра. Ленинга. (Loening), III. св., стр. 960.

То мишљење заступа и Мајер (Meуer).¹⁾ Тако се могло по немачком патентном закону од 7. априла 1891. год. (§ 3.) одузети патентно право уз накнаду, ако се проналазак по наређењу државног канцелара имао да употреби у корист јавног благостања. Код експропријације мора бити увек накнада дана, јер се експропријација врши управним путем, а постоји начело, да ако се законом укидају права на пр. ако се законом мења *читаво једно правно стање*, ту не мора бити увек накнаде штете, ну ако се стечена права укидају управним путем, као што је то код експропријације, тада мора бити накнаде, јер ту се преноси или укида *поједино имовно право*. Постоји међу аустр. правницима спор о томе, да ли се експропријација може извести само на основу *посебних закона*, као што мисли проф. Гринхут (Grünhut²⁾), или да ли се може извести експропријација управним путем на основу опште одредбе § 365. аустр. о. гр. зак., као што мисли Пражак (Pražak).³⁾ Уопште је најважније питање код експропријације, на који начин да се установи, да у поједином случају постоји јавни интерес, који захтева експропријацију. То је питање у разним државама разно решено. Тако се у Баварској законом установљују поједини случајеви експропријације; у Француској, Пруској, Виртенбергу и Бадену одређено је да виши државни орган може да даје право на експропријацију, а у Енглеској, Швајцарској, немачким слободним градовима, у Француској код већих предузећа, у сваком поједином случају има се законом допустити експропријација.⁴⁾ А у Аустрији је то питање спорно, како смо напред истакли. Толико о експропријацији, а сад прелазимо на *комасацију*. Експропријација и комасација имају утолико сличности, што се и у једном и у другом случају *одузима* власнику *ствар*, али разликују се у више тачака:

1) Код комасације се даје у правилу накнада у нарави, док се код експропријације даје накнада само у новцу⁵⁾. 2) Код комасације се одузима само земљиште, док се код експропријације одузимају непокретне ствари уопште и покретне и 3) Код експропријације се одузима ствар појединаца из чисто јавних интереса, док се код комасације одузима ствар у првом реду из разлога приватноправних интереса, а у другом реду се ради о јавном интересу, дакле посредно. Код комасације се склапају или састављају раштркана земљишта у један комад, да би се тако унапредила привреда појединаца, па тако посредно и привредни, економски, напредак државни. Пре је била комасација законом отештавана, а у позније доба иде законодавство комасацији т. ј. извођењу комасације на руку, јер поставља све блажије увете. Наш народ гледа попреко на комасацију и и колико год може, противи јој се. Али кад се ствар доврши и ко-

1) на пом. м. на стр. 19.

2) Enteignungsrecht, стр. 96 и даље.

3) Das Recht der Enteignung in Österreich, Prag 1877., стр. 82 и даље.

4) В. Mayer-а на пом. м. стр. 18.

5) По србијанском закону од 15-III-1866. и 17-I-1896 о заузимању прив. непокретнина за општенонародну потребу, § 1. ст. 2., код експропријације се даје накнаде у новцу или *земљи*.

масација одобри, онда се с комасацијом помире и не би пристали, да се поврати старо стање. Разлози, који се износе против комасације, јесу: 1) сиротиња нема, где да пасе стоку, кад се комасација спроведе; 2) ако удари град (лед), неће потући све, јер су њиве раштркане по разним потесима, док би биле све на једном месту, кад би комасација била спроведена и 3) многи ће добити за добру земљу слабу или ненађубрену или у низи. А присталице комасације на то одговарају: 1) Општински се пашњаци не деле, па се има куд стока истерати и напасти, а поред тога ће и власници комасираних земљишта допустити, да се стока тера на стрњик у њихову, јер се и на тај начин ђубри њива; 2) Хатари су понајчешће толики, да леда (града) може бити у читавом хатару, а уз то треба сваки уредан газда, да обезбеди своје усеве против града код којег друштва за обезбеђење, док се у смислу чл. 1. закона о обезбеђењу усева и плодова од града од 21. августа 1923. год., објављеног у Службеним Новинама Бр. 189-23., не оснују обласни заводи за обезбеђење усева и плодова од града; 3) Сиромашнији ће добити бољу земљу, близу места, те ће је уз то због близине моћи врло лако обрађивати и ђубрити, а велики газда ће добити земљу, која лежи понајдаље, јер он може на већој површини земље да сагради и кућу па и стају за стоку, која ће му стока тамо бити корисна и због ђубрења земље. Комасација је, како се види, корисна, јер је лакше земљу скупљену уједно обрађивати, ђубрити је, а неће бити ни парнице ради сметања државине (поседа), а то све ће допринети, да скочи цена земљи. Осим тога може свако на својој земљи, где и шта хоће да сеје, па није везан за разне потесе. Зато су многе европске државе и увеле комасацију земљишта.

Путем закона може се извести и т. зв. *конфискација*. Њу је познавало и старо српско право. Конфискацију је изрицао као казну српски цар и то ради невере.¹⁾ Конфискација се много разликује од експропријације, јер код конфискације се не само одузима непокретна или покретна ствар од појединца, већ се за то одузимање не даје никаква накнада, док се код експропријације даје откуп, управо еквивалент за одузету ствар.

И аграрна реформа, на којој се почело радити још у Привременом Народном Представништву, говори и о једној и о другој установи. По тим установама има имања, која ће се експроприсати, а има и која ће се конфисковати. Те су установе прихваћене и у Видовданском Уставу и то у чл. 43., 1., 2. и 3. ст., који каже: „Експроприсање великих поседа и раздеоба њихова у својину онима, који земљу обрађују, уредиће се законом. Закон ће одредити и каква ће се накнада дати за експроприсане поседе. За велике поседе, који су припадали члановима бивших туђинских династија и за оне, које је туђинска власт поклонила појединцима, неће се давати никаква накнада“.

Дакле у 1. и 2. ст. чл. 43. Вид. Уст. говори се о експропријацији, а у 3. ст. о конфискацији. А у ст. 2. чл. 37. Видов. Устава нарочито

*) Јиричек--Радонићева Историја Срба, III св., стр. 65.

се установљује, да је експропријација приватне својине допуштена на основу закона уз правичну накнаду, а то значи, да се код нас има да створи закон о експропријацији, који ће имати да донесе одредбе, под којима се уветима има да допусти експропријација, која ће власт да изведе експропријацију и како ће се установити накнада и т. д.

Чл. 6. законског пројекта о експропријацији великих поседа одговара у главном 43. чл. Устава и то ст. 1, 2 и 3. Само се у 1. ст. чл. 6. каже, да су поседи, који су припадали члановима бивших непријатељских династија, својина државна. А у 2. ст. истог члана говори се о експропријацији поседа, за које се утврди, да их је бивша непријатељска власт поклонила појединцима. Дакле је овде говор управо о конфискацији. А одлуку о томе има да донесе аграрна дирекција. Против решења те дирекције имају права жалбе управном суду и власник и државни заступник, а против решења управног суда може се поднети жалба Државном Савету. Како се види, чл. 6. зак. пројекта о експропријацији великих поседа довољно даје јемства за законито извођење експропријације, управо конфискације. У чл. 19., где се установљава посебан поступак за експропријацију осталих поседа великих, требало би по нашем схватању допустити против решења Министарства за Аграрану Реформу жалбу Државном Савету, да би се дало већег јемства за законито извођење и ове и овакве експропријације. То може дакако важити само онда, ако се не узакони експропријација путем судова.

Како смо већ нагласили, управна власт, кад путем експропријације неке одузима ствар, мора одредити накнаду, и само закон може одредити одузимање имања без накнаде т. ј. конфискацију, па зато Мајер¹⁾ и тврди, да се у односу појединаца према управи може поставити *начело неприкосновености имања*, ако и не *начело неприкосновености стечених права*, уколико се целокупно стање имања узме на ум.

Законодавним путем се могу завести откупи и т. зв. *реалних терета*²⁾ и неких *послужја* (сервитута). Закон изрекне, да се речени терети могу откупити и тиме призна јавни интерес при укидању тих терета, што има да послужи привредном ослобођењу ратарског (сељачког) staleжа и унапређењу обрађивања земље. Једно од важних питања, што се тиче мешања државе у приватна права и откуп њихов од стране државе, јесте *подржављење приват железница*, а то је откуп железница приватних и прелаз њихов у државне руке. У Немачкој и Аустрији имала је држава своје, државне железнице, а давала је и концесије за подизање приватних железница, које је држава после извесног рока откупљивала, те их је тако подржављала. То је зато било, што се државне железнице из почетка нису рентирале управо нису се исплаћивале, а још мање да су доносиле и при-

¹⁾ Мајер, на пом. м. стр. 20.

²⁾ Шта су реални терети (Reallasten)? Реални терети (onus reale, servitium reale) — по немачком праву — су обвезе за нека давања или чињења скопчана са једним земљиштем као терет тако, да је сваки држалац таквог земљишта дужан да изврши поменута давања и чињења. — То су реални терети у ужем правном смислу. А у ширем су смислу хипотека, сервитут и законска ограничења својине.

хода. У Аустрији су државне железнице имале много година дефицита, па су тек при свршетку 19. столећа почеле држ. железнице да одбацују све веће и веће приходе тако, да су махом откупљиване приватне железнице. При томе настаје питање, да ли одузимање или откуп приватних железница бива на основу уговореног откупа или иначе? Не, ту бива откуп на основу једностране државне воље,¹⁾ ту управо врши држава експропријацију, која се извршује на основу закона о експропријацији. О овом подржављењу железница писао је опширније Мајер у његовом већ спомињаном делу.²⁾

У Србији је увек држава подизала држ. железнице и то преко подузимача или у својој режији, те тако у Србији није било приватних железница. Поред државних железница било је само самоуправних и то окружних железница, као што је на пр. т. зв. подринска железница. Међутим у нашој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, има *државних* железничких пруга које нормалног, а које узаног колосека 6063.9 килом., а приватних железн. пруга 3830.9 килом. и то које нормалног, а које узаног колосека. Укупно железн. пруга има дакле свега 9894.8 килом. У Француској³⁾ су дане концесије железничке на 99 год. тако, да ће Француска доћи око 1950. год. у државину тих железница.

Интересантно је питање, да ли се могу *породични фидејкомиси* укинути, аболирати, иако се могу аболирати, шта ће да буде са имањем њиховим. Свакако се пород. фидејкомиси могу укидати законом обичним, а код нас су укинути Видов. Уставом, и то чл. 38. ст. 1, где се одређује, да се „фидејкомиси укидају“. И у Француској нема фидејкомиса. Поред тога при укидању фидејкомиса чувају се стечена права. А ако се буду фидејкомисна имања експроприсала, даће се накнада за одузета стечена права (чл. 42. устава). По мишљењу Пфаф-Хофмана⁴⁾ алодирање фидејкомис. добра садржи с једне стране *укидање винкулације* (везаности) фидејк. имања, а с друге стране *укидање правне* (јуристичне) *личности* — створене винкулацијом. — Шта ће бити са укинутим фидејкомисима, на сваки начин ће о томе посебни закон или нови општи грађ. зак. донети тачне и јасне одредбе. Али ми морамо *de lege ferenda* питати, какав правац треба у томе да има такав закон. Габа (Gabbia),⁵⁾ талијански правни писац, држи, да треба законом одлучити, да се власништво, које је од винкулованог постало алодијално, има дати имаоцу, уживаоцу, фидејкомисног добра или имања и ближним чекваоцима, ишчекивачима (Anwärter), јер се и код тих има сматрати, да имају стечена права. За даљне ишчекиваче и оне, који ће се тек родити (nascituri), не може се то казати. Али при том додељивању земље не треба, да се законодавац руководи толико чисто уристичким аргументима, колико правичношћу и разлосима јавног благостања.

1) Мајер на пом. м. стр. 29.

2) На истом месту стр. 23—29.

3) Charles Gide, Principes d'économie politique, стр. 509.

4) Екскурзи, I св. 265. стр.

5) Teoria della retroattività delle lege, III св. стр. 349 а и даље.

Закон може дати фидејком. имање и само имаоцу — уживаоцу или њему и још неким најближим родбинским ишчекивачима заједно. И Пфаф-Хофман држе као и Савињи¹⁾ и Габа, да се законодавац при укидању фидејкомиса не треба да руководи чисто правним расуђењем, већ више правичношћу и корисношћу. — Законодавство француско од 24-XI-1792. и баденски закон од 1809. г. доделио је фидејком. имање само имаоцу — уживаоцу фидеј. имања. Вестфалски декрет од 9-I-1808. г., декрет за ханзеатске департмане од 5-VII-1811. и транзитни закон за Низоземску од 1-X-1833. (чл. 50.) одржали су на снази право и најближем ишчекивачу фидејкомисарног наследства. А талијански транзиторни зак. од 30-XI-1865. (чл. 24.) дао је имаоцу доживотно уживање, а власништво је поделио између њега и најближих родбинских ишчекивача.

Дотле је била реч о задирању у приватна права, а сад ћемо да пређемо на задирање у *јавна* (јавноправна) субјективна права.

¹⁾ На пом. м. 538. стр.

Г Л А В А XI.

ЈАВНОПРАВНА СУБЈЕКТИВНА ПРАВА И ПОДЕЛА ЊИХОВА.

Докле се код приватних права ради о посебним интересима појединаца, дотле код јавних права нема о томе ни спомена, јер ту је по среди опште благостање, а приватни се интерес потпуно губи.

Мајер¹⁾ дели субјективна јавна права на 3 групе:

1) у прву групу спадају она права, која пружају појединцу *слободу* напрема моћи државних органа;

2) у другу групу спадају *права на позитивну радњу државну*, а нарочито на давање заштите и

3) у трећу групу долазе т. зв. *политичка права*, која појединцу зајемчавају суделовање при извршивању државне власти на пр. изборно право. У модерним уставима и законима зајемчена је појединцу извесна слобода напрема државним органима, а то је нарочито према управним и полицајним властима. Сваки може, где хоће, да се насели, да тера занат или трговину (дакако у оквиру закона), да ужива слободу штампе и т. д.²⁾ То се може законом и да измени. Што се тиче права на позитивну радњу државних органа, то значи, да појединац има права на заштиту напрема другим државама. Наш устав изриче то у чл. 20. овако: „Сваки држављанин ужива заштиту државе у страним државама“, а то бива дипломатским путем, а и међународним уговорима.

Исто тако има држављанин право и на правну заштиту и у унутрашњости, као и уживање свих благодати унутрашње управе и т. д.

Сваки држављанин има такође право, да у оквиру закона учествује у извршивању државне власти. Било као бирач, било као народни посланик, било као чиновник може да учествује у државној радњи, дакако колико има способности и у оквиру закона. Та права нису неприкосновена. Закон може да мења и измења т. зв. политична права, јер држава је јача од појединаца и општи, јавни интерес је јачи од интереса појединачког. Политичка права уопште и не спадају у стечена права, јер код њих претеже општи интерес.

1) На пом. м. стр. 36—37.

2) Мајер на пом. м. стр. 37.

И наследство на круну може да се измени, јер сукцесија на престо није наследство имовног комплекса, већ је управо позив на јавноправну делатност.¹⁾ Дакако да се промена реда у наследству престола сме извршити само из врло важних и принудних разлога. И чланом 56. измењено је право наследства на престо у Дому Карађорђевића, а из врло важних разлога.²⁾

Једна је личност само у држави, којој се не може мењати државноправни положај, а то је монарх, владар, јер се без његове приволе не може ниједан закон донети, створити.³⁾

Узгред ћемо овде да ставимо питање: Може ли се наследник престола одрећи свога права на престо? Од наших правника изјавио се Слоб. Јовановић⁴⁾ негативно на то питање. Ево његовог мишљења: „Одрицање права на престо могућно је, али не и одрицање способности наслеђивања престола... Он (наследник престола) може дати оставку, када по уставу дође његов ред ступања на престо; он не може једним актом своје воље уништити ону способност престолонаслеђивања, коју му је устав дао. На супрот овим теоријским разлозима у старој српској пракси сматрало се, да престолонаследник може дати оставку“. Ми се са овим мишљењем не можемо да сложимо. Наследник престола се у овом случају не одриче способности наслеђивања, већ се одриче *права* наследства на престо, а и кад се Краљ може одрећи престола, који има, то се и наследник престола може одрећи права, које се не мора ни остварити на пр. због преране смрти или иначе, дакле управо *наде*. У оном првом већем лежи и ово мање (*argumentum a majori ad minus*). Нашега је мишљења и Јелинек.⁵⁾ И пунолетно дете може се одрећи права наследства напрема родитељу склопивши с њиме уговор о одрицању, иако о наследству не може бити говора за живота оног, који се има тек после смрти наследити (*hereditas viventis non est*), а и тим одрицањем права на наследство не врши се одрицање наследне способности уопште. И зато држимо да стара српска пракса у томе није погрешила. Још нешто. Наследник престола у правилу наслеђује престо *ipso jure*⁶⁾ и чим дође ред на њега да преузме престо, он је у тај мах владар, па ако тек сада даје оставку, он је даје као владар, а не као наследник престола.

Поред *јавних права* држављанин има и *јавних дужности*. Нико нема право, да тражи ослобођење од тих дужности на пр. да плаћа

1) Мајер на пом. м. стр. 39.

2) Чл. 56. Устава нашег гласи: „У Краљевини С. Х. С. влада Петар I Карађорђевић. Краља Петра наслеђује Престолонаследник Александар и његово мушко потомство из законитог брака, по реду прворођења. Кад Краљ нема мушког потомства, он ће одредити себи наследника из побочне линије с пристанком Нар. Скупштине. За ово је решење потребно половина више један од целокупног броја Нар. Скупштине“.

3) Мајер на пом. м. стр. 39.

4) Уставно право, стр. 330.

5) System der subj. öff. R. II. изд. стр. 341.

6) Јелинек, Syst. der subj. öff. R., II. изд., стр. 147—148 и 344.

порез,¹⁾ да врши војну дужност и т. д. Ослобођење од пореза то је средовековна ритерска привилегија, те јој данас нема никако места. Изузетак од тога постоји данас једино код новоназиданих зграда, које се ослобађају на кратак рок од пореза, а то се чини с тога, што се хоће да поштеди власник, који је имао великих издатака око зидања куће, а и да се колико-толико погодује зидање нових здања.

И јавна права имају кадгод и имовноправну вредност. Држава може, ако нађе за умесно, дати и у таком случају накнаду за одузета права.

1) Атињани су сматрали непосредне, директне порезе као ограничење слободе. В. Јелинека, Allg. Staatslehre, стр. 298.

Г Л А В А XII.

СМЕР СТЕЧЕНИХ ПРАВА.

Шта се управо хоће са стеченим правима? Са створеним појмом о стеченим правима хтело се: 1) да се заштите имовна права појединачна, како се не би зацарило начело, да држава може немилосрдно поступати са појединцима у држави и са њиховом имовином и 2) да се не би изгубила свака вера у закон, јер сваки држављанин треба да зна, по којим ће се законима владати, управљати, а то може бити само онда, кад се поштују правни послови учињени за владавине тадањих закона, те се не потиру новим законом. Тиме се иде за учвршћавањем уторитета, угледа, државних закона и законског реда. Дакако где је потребна поправка законског стања на боље, па дакле и отклањање застарелих закона или преживелих установа, институција, ту мора законодавство коренито, радикално, да поступи и уклони старудије, које спадају само још у историју, те немају виша права на живот на пр. десетак, кулучења¹⁾ спахијама, разне спахијске, властелинске, повластице (право или повластице суђења т. зв. патримонијално судство и полицијска власт т. зв. патримонијална полиц. власт) и т. д. Напред споменуте дужности и повластице укинута су око половине 19. столећа. Само је у Босни и Херцеговини десетак (хак) трајао све до најновијег доба. Аустроугарска је оставила, да десетак у Босни и Херцеговини и даље траје. И тек после дужег низа година допустила је, да се узакони факултативни откуп десетка, па тако није никако приволела на обвезан, облигаторан откуп десетка. У томе су је руководили разлози чисто политички, а никако разлози праведности и разлози, који изискују социјалнополитички интереси државни и народни. Професор бечки др. Карл Гринберг (Grünberg) осврнуо се на ту ствар у једној својој монографији²⁾, па је устао против тога, што се није увео обвезни откуп десетка, па је порицао, управо побијао, да стечена права стоје на путу ре-

1) Кулук, који је 1923. Нар. Скупштина усвојила и који није трајао ни годину дана, није идентичан са средњевековним кулучењем, јер ту се кулучило спахији и његовим интересима, док се код новог привременог кулука радило о интересима народним, а и државним.

2) Die Agrarverfassung und das Grundentlastungsproblem in Bosnien und der Herzegowina. Ово је дело изашло у издању часописа Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung 1911.

реформи аграрног стања. Он је у својем делу признао, да је незадовољство народа у Босни и Херцеговини налазило свога корена у привредним и друштвенополитичким одношајима самих ти покрајина, а и утврдио је, да су се аграрне прилике до окупације врло слабо измениле, те су задржале готово сасвим средњевековно обележје. Шта више 1844. год. је ствар пошла на горе, јер су те године десеци или хакови знатно повишени били тако, да су изнели $\frac{1}{4}$ па и $\frac{1}{3}$ прихода, што је дакако изазвало велико незадовољство код кметова.

Приказујући ту књигу др. Коста Јовановић у „Архиву за правне и друштвене науке“¹⁾ (органу правног факултета универзитета београдског) вели између осталог ово: „Али што је најважније, писац утврђује и то, да су аграрни односи и за време окупације остали исти. Истина одмах после окупације бавили су се аустријски државници мишљу, да аграрно питање у окупираним земљама реше, али су се добро покајали из разлога, што нису хтели санћим да напречац униформишу разнолике односе, који су имали свој основ у обичајном праву, а у ствари да босанског сељака не подигну и не покваре добре односе са беговима, које су сматрали као „*Staatserhaltendes Element*“²⁾. Једина промена, која је у аграрним односима наступила, јесте претварање натуралног десетка у новчани (1897.), а после тога и то 1907. год. паушализирање овог новчаног десетка. Али су ове мере притисле само још јаче босанског сељака, а нарочито последња, јер је њоме порески терет у фискалном интересу повећан, па према томе су повећане и дажбине беговима (трећина). И тако је Аустроугарска уместо, да босанском и херцеговачком сељаку врати његову земљу, у ствари утицала обратно на његово веће подјармљивање и осиромашавање“. Тако др. Коста Јовановић у свом приказу поменуте књиге проф. Гринберга, који у својој монографији излаже и то, како је Пештанска Комерцијална Банка као аграрна банка добила повластицу, привилегију, управо монопол за откупљивање кметова на основу добровољног откупа и да јој је цео управни и судски апарат стављен на располагање, а увети, под којима ће банка да откупљује кметове, тако су тешки, да се положај и откупљених кметова неће променити, већ да ће се догодити само промена, што се тиче господара т. ј. место бега доћи ће банка. И према рачуну проф. Гринберга, босанскохерцеговачки сељак био би ослобођен тек 2025. год. код таквих увета банчаних, а и због тога, што је заведен добровољни, а не принудни откуп. Ну 1918. год. у јесен ослобођени Босанци и Херцеговци доживели су, да су се много пре ослободили и имовно, јер је „*Им. зременим одредбама*“ од 25-III-1919. год. наређено, да се кметска или беглучка земља има дати кмету, а држава ће да да накнаду беговима. Кметови су тиме постали власницима беглука, те су тако не само политички, већ и имовно ослобођени. Колико добијају бегови у име накнаде, то је решено уредбом о поступању са беглучким земљама у Босни и Херцеговини од 20. маја 1921. год., бр. 111 Служ. Новина³⁾.

1) У књ. осмој (год. 1910), на стр. 407.

2) „Елемент који одржава државу“.

3) В. чл. 3. горње уредбе. А исп. и наредбу о провађању уредбе о пост. с бегл. земљама од 12-V-1921. год. са изменама од 10-VI-1921. год.

Полазна тачка за аграрну реформу треба, да буде, да сваки потребити сељак има да добије земље, а да се не погодују велике газде т.ј. власници великих имања, како би се у што већем обиму проширило благостање народно, јер један од смерова модерне државе је стварање општег благостања у држави, као што смо то већ назначили.

Кад је реч о аграрној реформи, укратко ћемо изнети, каквих мишљења и система има о томе, коме треба земља да се даде у власништво или само на уживање и под којим условима. У ствари има три групе.

I група: *Системи социјализације земље (2 врсте)*

II група: *Системи демократизације земље*, камо спада у главном и данашња аграрна реформа, *(3 врсте)*.

и III група: *Системи конзервације земљиног власништва (својине)*. И с овим се додирује аграрна реформа.

Ad. 1) Држава је номинална власница земље, па би она могла, да би уништила карактер непрекидног трајања власништва земље и да би од тога начинила привремену концесију, концедирати, препустити их појединцима ради искоришћавања на дуги низ година, на пр. на 50, 70, па и 99 год. 2) Привидно постоји приватна земља, али да се на земљу удари порез тако, да апсорбује сву вредност, која се има приписати притиску популације, а да се не дира у оно, што представља производ рада власника.

Хенрик Џорџ мишљаше, да ће растењем популације тај порез нарасти доста, да ће допустити, да се сви други порези униште, па да се тако рад ослободи од свих терета. Тај је систем познат под именом „система једног јединог пореза“ (system de l'impôt unique, single tax system).

Ad II. Једни мисле да држава треба, да даде земљоделцима потребан новац, па да купују земљу скромне површине. Земља не треба да премаша 5 хектара у површини и вредности од 4000 круна (5600 франака). 2) Други предлажу, да се законом земља подели подједнако при сваком преносу путем наследства. Више или мање су томе аналогни закони у Енглеској, који су прво створили т. зв. allotments¹⁾, који нису могли премашати 1 екр. (acre)²⁾ и са којих се могла хранити једна крава, али то је давано у вечити закуп а не у власништво тако, да се та земља не би могла отуђити. А кад се увидело, да је то мало, онда су стварали т. зв. small holdings, који су могли да достигну 50 екри (20 хектара) и који су се имали отплатити у 50 годишњих obroka, анујитета, али ту земљу држалац није могао отуђити, док не исплати све obroke. 2) Други је систем ове групе, да се законом наметне подједнака подела земље при сваком преносу путем наследства. То је наредио Наполеонов Законик (Code Napoleon). Ма колико да је имање, сваки наследник има права, да иште у нарави земље, а ако то није могуће, онда се има земља продати судским путем. И по аустр. о. гр. зак. исто се тако може та деоба извести. У Француској је врло велики број сељачких власника, 4—5 мил., што чини, кад се урачунају сви чланови породични, скоро половину француске популације,

1) Имање, које је у Енглеској давано у закуп раденицима ископкавањем.

2) 1 екр = 40.4671 ара.

француског народа. И број врло малих власника расте, — и ако споро, али се исто тако слабо смањује и број великих имања. 3) Најпоследње средство, више индиректно, јесте, да се земља стави у промет т.ј. да се отуђење земље олакша тако као код робе. То је остварено у Француској. Ту се годишње прода више од 2 милиона хектара. А то је у Француској тим лакше било, јер тамо није било пород. фидејкомиса, која су у Аустроугарској представљали врло велика имања, те која се нису могла продавати. Видовд. Уставом су укинута у ново ослобођеним крајевима пород. фидејкомиса, а у старим крајевима није их ни било.

Ad. III. Конзервативна економна школа јесте за први систем II. групе (предујмови државни ради прибављања земље), али за друга два система исте групе нису. Систем, који иде за уновчењем земље и да од ње направи робу, противи се и интересима културе и интересима породице. Они неће земљи да даду двогуби карактер: карактер непокретности и непрекидног трајања, трајности, који карактер јој је дала природа. Подела земље на једнаке делове путем наследства изгледа конзерв. школи, да је мање задахнута љубављу према малим власницима, него мржњом према великом власништву. Шта више велика имања могу пре да се одрже, јер велики газда има доста новаца, па ће моћи задржати непокретно имање за једно дете, обезбеђујући осталој деци исто толико у новцу и ови ће радо на то пристати ради части свога имена. Али ма власништва непрестаном деобом земље пропадају. Школа Лепјева (Le Playe) тражи, да буде свагда бар половине добра расположљива тако, да се може на једно дете пренети бар половина, како би се одржава т. зв. *famille souche*, *породични темељ*. А ако за другу децу не би било довољно имања, имају да се задовоље хипотекарним кредитом, који се има подићи на непокретно имање. А могло би се увести и један *ограничени минимум*, испод којег не би смела би и деоба тако, да би наследници морали или коцком одлучити, коме да припадне земља или да је продаду. — А да се не би од малих власника направили пролетари, бескућници, требало би завести т. зв. *минимум земље потребан за опстанак и за издржавање породице*, који се не може отуђити ни добровољним путем, а ни извршним. У Сједињеним Државама заведен је 1839. год. т. зв. *хомстед* (homestead), а год 1909. 12. јули а уведен је у живот и у Француској. Хомстед одговара француском: *le bien de famille* (породично имање или добро).... Хомстед требало је завести као обвезну установу, ну бојазан је била, да ће озовољити земљоделце малог власништва. Хомстед уведен је свугде као факултативан у корист власника и допушта отуђење, али за исто је потребна привола женина, јер је у интересу породице, а не појединца, да се одржи имање породично. А ако је жена умрла, а има малолетне деце, тада је за отуђење потребна привола породичног савета. На сваки је начин потребно, да власник обрађује земљу лично. Што се тиче хипотекарног кредита, он малом газди више шкоди, него што користи, јер тим хипотекарним задужењем може мали газда да изгуби сву имовину, а што се тиче личног кредита, хомстед не може му ништа

да шкоди¹⁾. — Ескит (Asquit), енглески чувени државник, рекао је у једном свом говору, да комадање земље садржи једини практичан лек против осиромашења. Треба умножити број малих експлоатација, искоришћавања приступајући широким експропријацијама.²⁾

У Хрв., Слав. са Сремом измењено је доондашње правно стање год.-1848.

А у Србији је то изведено законом о уређењу у ужим границама Србије и то од 26-X-1833. и законом о уређењу аграрних односа од 3-III-1880. год.

¹⁾ Charles Gide, Principes d'economie politique, стр. 508—513, 513—520. 520—525.

²⁾ Балфур (J. A. Balfour), отмени филозоф, противног је мишљења Исп. књигу од Жака Бардуа (Jaques Bârdoux): L'Angleterre radicale, essai de psychologie sociale стр. 70. и даље.

Г Л А В А XIII.

О АГРАРНОЈ РЕФОРМИ.

Што се тиче аграрне реформе, о којој је напред¹⁾ било речи и која ће се са неколико закона решити, том реформом биће решена ова питања: 1) о укидању кметова; 2) о укидању т. зв. колоната у Далмацији и 3) о давању земље добровољцима и сиромашним земљоделцима у савезу са експропријацијом и конфискацијом земаља великих газда, а нарочито и спахија. Уз ову експропријацију ће се провести и експропријација приватних великих шумских комплекса у корист државе или самоуправних тела, ако конфискује се они велики шумски комплекси, које је туђинска власт поклонила појединим лицима (чл. 41. Видовд. Устава). То су врло важна питања и са гледишта национално-економског и социјално-политичког гледишта, па зато се те реформе имају што пре решити. То уједно доказује, да законодавац мора често да посегне за новим законским установама, које одговарају духу новијег времена, те мора, да раскине са установама, које су изгубиле право на живот, на даљњи опстанак, изгубили т. зв. *raison d'être*, па тако је законодавац приморан, да повреди стечена права, која се често укидају и без икакве накнаде, о чему је већ²⁾ помена било.

Нико нема право, да тражи, да се закони, који постоје, за увек одрже. То стоји, јер се закони законским путем могу променити, па и укинути. Али друго је питање, како стоји са очувањем оних субјективних права, која из тих права истичу³⁾ т. ј. која су стечена на основу тих закона. Наш Видовд. Устав додуше нема опште одредбе о неприкосновености стечених права, али има у чл. 37. посебну установу о *зајемчењу својине*. Ту се о том овако одређује: „Својина је зајемчена. Из својине проистичу и обвезе. Њена употреба не сме бити на уштрб целине. Садржина, обим и ограничење приватне својине у општем интересу допуштена је на основу закона уз правичну накнаду“.

У овом чл. су утврђена 3 начела: 1) *зајемченост својине* 2) *ограничење својине у општем интересу* и 3) *експропријација својине такође у општем интересу*. Да експропријација својине треба да буде уз

¹⁾ В. ову расправу, на стр. 46—48.

²⁾ В. ову расправу на стр. 31.

³⁾ Мајер (Mayer) на пом. м стр. 10.

накнаду правичну, то је одређено у уставу. А да ли ће ограничење бити уз накнаду, није нарочито одређено, али то је зајемчено стога, што је то питање остављено посебном закону, да га реши. Иначе држимо, да и ту мора бити накнаде, као што је има и код експропријације, по правном аргументу а *majori ad minus* или по правилу из Дигеста: „*In eo quod plus sit semper inest et minus*“. Устав нам је дакле бар у том једном случају нарочито истакао, да се својина, дакле стечено право може одузети, односно укинути, али и то уз правичну накнаду. Тако је то и у другим државама¹⁾ и не може се никако тврдити, да се у пракси разних држава одржавало начело неповредљивости стечених права.

¹⁾ В. ову расправу на стр. 46 где су истакнуте разне државе, у којима је допуштена експропријација својине.

Г Л А В А XIV.

ПРАВДА ДРЖИ ЗЕМЉУ И ГРАДОВЕ.

Држава не треба никад да заборави на правичност, праведност, јер правно правило: „*Justitia est fundamentum regnorum*“ садржи у себи истину, истину, коју обележава и наша пословица: „Правда држи земљу и градове“¹⁾. Па и кад се ради о стеченим правима, мора држава бити опрезна, јер стечена права треба штедети, али се мора обратити пажња и на напредак човечанства.

Нека се поштују стечена права, колико год је то могуће, али нека се поштује и људски прогрес, нека се поштују погледи савременог друштва људског, јер општи напредак је важнији од напретка ма којег појединца.

И ако се потру стечена права, нека се даде правична накнада, где је то оправдано.

Политична права²⁾ нису и не могу бити стечена права, јер би иначе живот човечји постао велико гробље, гробље живих мртваца. Воља људства била би спутана, окована, лежала би у оковима, које јој је наметнула воља — изумрлих предака.

Још једном: *Стечена права треба штедети, и ту нек влада j u s b o n i e t a e q u i*, али развоју државном и друштвеном не смеју стајати на путу!

¹⁾ Мих. П. Јовановић, председник Кас. Суда, у свом говору одржаном у Правничком Удружењу 16-XII-1918. рекао је између осталог, да „Удружење треба да утиче, да примена права буде таква, да се у њој види у што већем обиму остварење правде по духу, појму и схватању народа. Из самог народа нашег, и кроз нашу народну песму избила је она дивна изрека: „Правда држи земљу и градове“. Стари Рим није дао ту идеју.“

²⁾ И Лоран (Laurent) на пом. м. стр. 125. каже, да политичка права нису таква *jura quæ sita* као имовна права, па зато закони о политичким правима и личним способностима имају повратну снагу.

5

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. СУДСКА ПРАКСА КРИВИЧНОПРАВНЕ МАТЕРИЈЕ:
КЊ. 3 (2020–2023)
Никола Пантелић
Београд: Службени гласник, 2024.
2. ЗАБОРАВЉЕНИ СРПСКИ ГРОФ
Срђан Милићевић
Београд: Службени гласник, 2024.
3. БЕЧКИ РОМАН
Драган Великић
Београд: Лагуна, 2024.
4. ОГЊЕНА КАПИЈА
Стивен Пресфилд
Београд: Лагуна, 2024.
5. ПЕЋИНА
Жозе Сарамаго
Београд: Лагуна, 2024.
6. МАЧКА И ЗЕН
Џејмс Норбери
Београд: Лагуна, 2024.
7. НОВИ ЈАДИ МЛАДОГА В.
Улрих Пленцдорф
Београд: Лагуна, 2024.
8. ПОСЛЕДЊИ ТЈУДОР
Филипа Грегори
Београд: Лагуна, 2024.
9. НЕСТРПЉИВО СРЦЕ
Штефан Цвајг
Београд: Лагуна, 2024.
10. STONE AGE: ŠEZDESET GODINA GRUPE ROLINGSTOONS
Лесли-Ен Џоунс
Београд: Лагуна, 2023.

11. БАЛКАНИБАЛ
Горан Мимица
Нови Сад: Академска књига, 2024.
12. ТИХИ ХАОС
Сандро Веронези
Нови Сад: Академска књига, 2024.
13. ИНИЦИЈАЦИЈА У МИСТЕРИЈЕ АНТИЧКОГ СВЕТА
Ијан Бремер
Београд: Федон, 2023.
14. ДНЕВНИК ПРАЗНИНЕ
Еми Јаги
Београд: Booka, 2024.
15. ВЕРНОН ТРОДОН. ТОМ 2
Виржини Депент
Београд: Booka, 2021.
16. ВЕРНОН ТРОДОН. ТОМ 3
Виржини Депент
Београд: Booka, 2020.
17. ЈУЧЕ
Хуан Емар
Београд: Дерета, 2024.
18. КУЧКА
Пилар Кинтана
Београд: Дерета, 2024.
19. ДЕВОЈКА, 1983
Лин Улман
Београд: Геопоетика издаваштво, 2023.
20. ФЕБРУАР 33: ЗИМА КЊИЖЕВНОСТИ
Уве Витшток
Београд: Геопоетика издаваштво, 2023.

21. КРАЉИЦЕ РАТНИЦЕ И ТИХЕ РЕВОЛУЦИОНАРКЕ:
КАКО СУ (И) ЖЕНЕ ИЗГРАДИЛЕ СВЕТ
Кејт Мос
Београд: Геопоетика издаваштво, 2023.
22. МАЋИОНИЧАР
Калам Тоубин
Београд: Геопоетика издаваштво, 2024.
23. УТИШАНИ ГЛАСОВИ:
ИЗ ИСТОРИЈЕ ОБИЧНИХ ЉУДИ
Милан Ристовић
Београд: Геопоетика издаваштво, 2024.
24. ЗАО ЗРАК:
РАЗМИШЉАЊА О ЗДРАВЉУ И БОЛЕСТИ У 21. ВЕКУ
Игор Рудан
Смедерево: Хеликс, 2024.
25. МОЈА СЕСТРА
Фоска Салмазо
Београд: Imprimatur, 2024.
26. ЧОВЕК У ВИСОКОМ ДВОРЦУ
Филип К. Дик
Београд: Контраст издаваштво, 2024.
27. ЛИШЕНИ СВЕГА
Урсула ле Гвин
Београд: Контраст издаваштво, 2024.
28. НИКОЛАЈ НИКОЛАЈЕВИЧ:
НАУЧНОФАНТАСТИЧНА НОВЕЛА
Јуз Алешковски
Београд: ЛОМ, 2024.
29. КЛЕОС
Борис Лучић
Београд: MediaSfera, 2024.

ПРЕПОРУЧУЈЕМО

1. Ентони Бивор: **БЕРЛИН: ПАД 1945.** / Београд: Лагуна, 2024.

Преузето са сајта:

https://laguna.rs/n6165_knjiga_berlin_pad_1945_laguna.html

Ентони Бивор, један од најпознатијих војних историчара данашњице, доноси нам напету причу о коначном сукобу Црвене армије и нацистичких снага исприповедану већином из угла обичних војника и грађана.

Користивши у потпуности приступ донедавно запечаћеним совјетским архивима, као и немачке, америчке, британске, француске и шведске изворе, Бивор је реконструисао различита искуства милиона људи захваћених самртним ропцем Трећег рајха. *Берлин: Пад 1945.* приказује не само суровост и очајање града под опсадом него и ретке тренутке крајње хуманости и херојства. Ова књига садржи такође и нова открића о мотивима који су навели Стаљина на ужурбани напад на град. Књига ће сигурно привући све читаоце заинтересоване за војну историју и Други светски рат, а обрађује тему на начин који у догледно време неће бити надмашен.

„Бивор је створио сабласне слике последњих ратних дана.”

New York Times Book Review

„Прича натопљена драмом и крвљу, херојством и кукавичлуком, оданошћу и издајом.”

Washington Post

„Неодољив начин приповедања о догађајима толико страшним да и после много деценија изазивају чуђење и страхопоштовање.”

Observer

„Упечатљиво дело у којем је војничко схватање стварности рата здружено с романописчевим оком за симболичне и емотивне појединости.”

Орландо Фајцис

„Врхунска анализа једне од најстрашнијих битака у историји света.”

Irish Times

2. Џек Ведерфорд: **ЏИНГИС КАН И СТВАРАЊЕ САВРЕМЕНОГ СВЕТА** / Београд: Лагуна, 2023.

Преузето са сајта:

https://laguna.rs/n6059_knjiga_dzingiskan_i_stvaranje_savremenog_sveta_laguna.html

Монголска војска предвођена Џингис-каном покорила је више земаља и народа за двадесет пет година него што су Римљани освојили за четири столећа. Међутим, насупрот увреженом мишљењу, Ведерфорд нам открива да Монголи нису били само господари освајања, већ су имали слуха и за напредну владавину. Џингис-кан је био иновативан вођа, омогућавао је верске слободе, оснивао школе, пружао дипломатски имунитет, укидао мучење и уводио слободну трговину. Трговачке руте које је створио постале су уносне стазе за размену робе, али и размену идеја, технологије и иноватора који су променили начин живота људи у пресудном тренутку у историји.

Почев од приче о успону кроз племенску културу, до цивилизацијског бума који је изазвало Монголско царство, ово сјајно историјско дело је епска приповест о стварању царства које је увело свет у савремено доба.

„Ведерфордова живописна анализа је вешто написано дело пуно интелектуалних изненађења.”

Kirkus Reviews

„Тешко је сетити се било кога другог ко се као Џингис-кан из неповољних почетака уздигао до тако задивљујућих висина.”

Harper's Bazaar

„Ведерфорд је фантастичан приповедач. Његов приказ Џингис-кана пружа сјајан увид у портрет монголског освајача у његовим најбољим и најгорим тренуцима.”

Minneapolis Star Tribune

„Фасцинантно штиво које приказује Џингис-кана у потпуно новом светлу.”

Манмохан Синг

3. Дејвид Атенборо: **ЖИВА ПЛАНЕТА: МРЕЖА ЖИВОТА НА ЗЕМЉИ** / Београд: Лагуна, 2023.

Преузето са сајта:

https://laguna.rs/n6167_knjiga_ziva_planeta_mreza_zivota_na_zemlji_laguna.html

Не постоји на Земљи место лишено живота. Биљке и животиње успевају или опстају у свим екстремним климатским условима и стаништима. Поједине врсте, па чак и читаве заједнице, прилагођавају се и максимално искоришћавају оно што ледене капе и тундре, шуме и низије, пустиње, океани и вулкани имају да понуде. Та прилагођавања знају да буду истински чудесна: рибе које ходају или полажу јаја искачући до листова над водом, летеће змије, птице нелетачице које брсте лишће попут јелена, или медведи са табанима обраслим крзном.

Оштро око, неуморна знатижеља и заразни ентузијазам Дејвида Атенбороа у *Живој планети* објашњавају и расветљавају сложени живот различитих биљака и животиња, од оних на самотним врховима Хималаја, па до дивљих створења која су себи направила дом у великом граду. Тешко је рећи шта ће више задивити читаоца – домишљатост с којом се појединачне врсте довијају да преживе или сложеност њихове међусобне зависности и зависности од услова станишта које пружа наша планета.

Аутор је, уз помоћ зоолога Метјуа Коба, у ово ново издање убацио сва најновија открића у области екологије и биологије, као и шездесет четири странице са фотографијама у боји. Такође, позабавио се великим проблемима с којима се наша жива планета управо суочава: климатским променама, загађењем и масовним изумирањем живог света.

„Предивно дело веома широког спектра са невероватним, фасцинантним распоном обухваћене природне историје.”

New Scientist

„Ово ремек-дело омогућава спектакуларан поглед на богатство живог света.”

Scientist

„Чудесна, опчињавајућа, изузетно занимљива књига.”

Telegraph

„Права посластица, *Жива планета* је величанствено дело.”

Guardian

4. Кристофер Катервуд: **ЧЕРЧИЛ И ТИТО: SOE, БЛЕЧЛИ ПАРК И ПОДРШКА ЈУГОСЛОВЕНСКИМ КОМУНИСТИМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ** / Београд: Службени гласник, 2024.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/> гласник-препоручује/черчил-и-тито

Једна од Черчилових најконтроверзнијих одлука у Другом светском рату била је да, током 1943, преусмери подршку SOE (Службе за специјалне операције) са четника, лојалних Влади у избеглиштву, на Тита и комунистички партизански покрет. Последишно, након рата у Југославији је успостављен комунистички режим, који је трајао до Титове смрти 1980, да би потом, дотад сузбијане, националистичке тежње кулминирале током ратних сукоба деведесетих на територији бивше Југославије.

Донедавно се сматрало да су се у штаб SOE у Каиру инфилтрирали комунисти, као и да је Фицроја Маклејна, Черчиловог личног изасланика у Врховном штабу НОВЈ, Тито обмануо, те је британски премијер, и сам доведен у заблуду, одлучио да ускрати подршку ројалистима. Међутим, недавно отворена архива сер Била Дикина, бившег Черчиловог блиског сарадника и агента SOE у Југославији, открива да је та одлука била заснована на апсолутно чврстим доказима и у највећем војном интересу Велике Британије.

Званична историја о деловању SOE у Југославији никада није објављена, али је сер Дикин био главни саветник личности овлашћене да ту историју напише – а Кристофер Катервуд је био прва особа која је имала приступ поменутој архиви депонованој у Кембриџу. Ови документи указују на то да Черчил своју одлуку није засновао само на обавештајним подацима SOE, већ и на материјалима MI3, SIS и SIGINT депешама из Блечли Парка.

Кристофер Катервуд документовано брани и доказује исправност једне од најважнијих Черчилових одлука у Другом светском рату, која је значајно утицала на даљи ток историјских догађаја, за разлику од других историчара који сматрају да је таква одлука била ништа друго до трагична грешка.

5. Тања Мишчевић: **НОВА ЕРА МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА: ОДЛУКЕ САВРЕМЕНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И ЊИХОВ УТИЦАЈ НА МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО** / Београд: Службени гласник, 2012.

Преузето са сајта:

<https://www.slglasnik.com/едиција-европска-унија/нова-ера-међународних-организација>

Едиција *Европска унија* јединствена је у региону западног Балкана јер је у потпуности посвећена студијама ове наднационалне интеграције и њеног савременог деловања. До сада је објављено више преведених капиталних дела страних аутора, као и радова домаћих истраживача Европске уније.

Објављени су и преводи примарног права Европске уније, као што је превод Уговора о Уставу Европске уније и превод консолидованог текста Уговора из Лисабона. Едицијом *Европска унија* покушавамо да надокнадимо очигледан недостатак стручне литературе која се бави општим питањима европске интеграције, али и оним питањима која су везана за разумевање специфичности у функционисању Европске уније у појединим областима њених заједничких политика. Посебно је значајно то да она обухвата и теме значајне за елементе, кораке и услове приближавања држава чланству у

Европској унији и прихватање европских стандарда. Тако замишљена, настоји да одговори на потребе не само академске јавности већ и шире публике која жели да разуме кретање Србије ка чланству у Европској унији и правила која у њој постоје, и тиме да помогне у креирању објективног мишљења и ставова о том питању.

6. Карл Јасперс: **НИЧЕ: УВОД У РАЗУМЕВАЊЕ ЊЕГОВЕ ФИЛОЗОФИЈЕ**
/ Београд: Федон, 2022.

Преузето са сајта:

https://www.knjizaraimperativ.rs/__public/upload/2023/03/05/nice-uvod-u-razumevanje-njegove-filozofije-karl-jaspers.pdf

Јасперс у овој књизи Ничеове цитате наводи према првом немачком издању сабраних дела (које је приредила Ничеова сестра), издању које се из више разлога не узима као референтно и већ одавно није у оптицају, односно није доступно. Већ та околност практично онемогућује лоцирање сваког цитата понаособ у оригиналном тексту, а следствено и у преводима на српски. Поврх тога, начин на који Јасперс цитира Ничеа захтева од преводиоца да одустане од дословног преношења постојећих превода: чести су цитати делова реченица, местимично с изостављеним сегментима, које је због разлика у реченичним конструкцијама између два језика готово немогуће верно пренети држећи се постојећег превода; коначно, када су цитати уграђени у текст како то чини Јасперс, на многим местима је упутно постојеће преводе прилагодити како би аргумент основног текста био што прозирније и прецизније изнет. Због свега наведеног, Ничеови цитати нису преузети из постојећих превода, уз један изузетак, који је јасно назначен. Изузетак су и поетски сегменти, који су преузети из репрезентативних превода одговарајућих дела.

„Многима се чини да је лако читати Ничеа – где год да отворите неку његову књигу, одмах ћете разумети шта каже, готово свака његова страница је занимљива, његови судови фасцинирају, а његов језик очарава; ако прочитате

и најмањи одломак, исплатило се. Али ако су вас такви утисци навели да пожелите да читате много, одмах се јављају тешкоће. Одушевљење које је изазвао лако приступачни Ниче претвара се у одбојност према наизглед неповезаном мноштву ставова које он износи – неподношљиво је када код њега читате сад једно, сад друго, увек различито. То је пут који не води до стварног разумевања, па чак ни до стварних тешкоћа које се крију у његовом тексту. Са пуког читања Ничеа треба прећи на проучавање Ничеа, а проучавање треба разумети као усвајање целине мисаоних искустава коју је Ниче отеловљавао у наше доба – судбине људског бивствовања које се пробило до граница и извора. Сваки филозоф захтева да га на примерен начин проучавате, будући да само из таквог приступа изниче унутрашња активност која је суштина исправног разумевања. Сврха књиге о једном филозофу јесте управо да подстакне на ту унутрашњу активност, да наведе читаоца да заиста уђе у филозофију, а не само да је површно додирује, пасивно ужива у лепим речима или произвољно извлачи делове које у први мах погрешно разуме. Грађу и мотиве тог филозофа треба приказати што је јасније могуће, тако да читалац, као сапутник његове мисли, сам открије о чему је ту реч.”

Карл Јасперс, из Предговора првом издању

7. Пол Остер: **ЊУЈОРШКА ТРИЛОГИЈА** / Београд: Геопоетика издаваштво, 2024.

Преузето са сајта:

<https://geopoetika.com/o-knjizi/1707/njujorska-trilogija>

Један од највећих америчких писаца данашњице, чије су књиге преведене на двадесет језика, код нас познат као аутор сценарија за филм *Дим*, коредитељ филма *Модри у лицу* и сценариста и редитељ филма *Пандорина кутија*.

Њујоршка трилогија је најпознатије дело Пола Остера настала 1990. спајањем његове три књиге које су раније објављене – у *Граду од стакла* после необичног телефонског позива усред ноћи Квин, писац детективских прича, постаје уплетен у случај чуднији од свега што би сам могао да напише; *Духови*

нам представљају Блуа кога је најмио Вајт да шпијунира Блека. С прозора изнајмљене собе Блу посматра Блека који, с друге стране улице, гледа кроз свој прозор; у *Закључаној соби* сазнајемо шта се догодило са Фенсоом који је нестао остављајући за собом жену, дете и свежањ изузетних романа, драма и песама. Сачињена од три детективске приче, ова књига у основи има за тему однос аутора и његових ликова.

Њујоршка трилогија спада у књиге које читаоца узбуђују и покрећу мењајући његово расположење и искуство.

8. Кетрин Хуанг: **СУН ЦУОВО УМЕЋЕ РАТОВАЊА ЗА ЖЕНЕ** / Београд: Публик практикум, 2024.

Преузето са сајта:

<https://hk.publikpraktikum.com/proizvod/1886/sun-cuovo-umece-ratovanja-za-zene>

Сун Цуов класични трактат *Умеће ратовања* утицао је на многе генерације мушкараца – на бојном пољу, радном месту и у свакодневном животу. За њим стиже овај водич у виду „борбеног плана” посебно намењеног женама, у тренутку у којем се редефинише њихова позиција и улога у друштву и пословном свету.

Сун Цуово умеће ратовања за жене помаже женама да пронађу пут до успеха путем стратегија и приступа истакнутих у древном кинеском тексту. Коауторка Кетрин Хуанг, оснивач и председница мултимилионске корпорације, лично је применила ове стратегије у области пословања којом доминирају мушкарци.

Сун Цуове испробане стратегије воде нас до сигурне победе. У том смислу, неопходно је:

- Препознати сопствене квалитете и слабе тачке
- Претворити недостатке у предности

- Размишљати ван оквира
- Веровати у себе и визуализовати успех

Све су јачи и популарнији покрети за оснаживање жена, попут *Женског марша* и *MeToo*, поменутих у новом уводу. Књига је смештена у другачији контекст у односу на наведене покрете, али је одличан ослонац читатељкама при постављању циљева и њиховом остваривању.

Помоћу његових доказаних метода, *Сун Цуово умеће ратовања за жене* помаже женама да откључају унутрашњи потенцијал, пробуде скривену снагу и достигну професионално и лично испуњење.

9. Фјодор Михајлович Достојевски: **ЗАПИСИ ИЗ ПОДЗЕМЉА** / Београд: Космос, 2024.

Преузето са сајта:

<https://kosmosknjige.rs/rs/artikal/zapisi-iz-podzemplja-fjodor-mihailovic-dostojevski/>

У драми и катакомбама града, човек подземља је истовремено и човек који доживљава понижења и хор чија иронична објашњења разголићу лицемерје друштвених обичаја. Он поседује жељу без средстава, интелигенцију без снаге. Погнут за чиновничким столом, он диринчи у горкој понизности, сања о топлијим и богатијим световима, а увече, изнемогао, једва тетура према свом мрачном уточишту. Његов дух прогониће не само званичнике и ноћне чуваре у Петрограду него и машту будућих европских и руских романописаца.

Његово осећање отуђености толико је да чак и у огледалу он види неког другог. Али у подруму, у лавиринту беса, он кује освету. Он ће „покренути ђаволе” и, једнога дана, све те ништавне бирократе, кочијаше који га прскају

блатом, лакеји који му затварају врата испред носа, даме које се кикоћу због његовог поцепаног капута, газде које га у заседи чекају на неосветљеном степеништу – сви ће они пузити пред његовим победоносним стопама. То је сан и вечито маштање оног непрегледног мноштва изгладнелих писара и незапослених учитеља који споља зуре у празничне прозоре европске књижевности.

Као што пише Берђајев у студији о Достојевском: тако се „отвара повор у самим човековим дубинама, а ту Господ и Рај, Сатана и Пакао, поново бивају откривени”.

Можда ниједан други текст Достојевског није извршио већи утицај на мисао и књижевну технику двадесетог века. Много пре својих егзистенцијалних следбеника, човек из подземља објавио је величанственост апсурда. Баш зато Достојевски заузима почасно место у пантеону модерне метафизике, заједно са Паскалом, Блејком, Кјеркегором и Ничеом.

6

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ
УПРАВЕ ЗА АВГУСТ 2025. ГОДИНЕ**

- 1. ТВРДИЦА**
Молијер
Београд: Књига-комерц, 1994.
- 2. МАТИ ПИРИНЧА**
Рани Маника
Београд: Лагуна, 2004.
- 3. ОРЛОВИ РАНО ЛЕТЕ**
Бранко Ћопић
Београд: Завод за уџбенике, 2017.
- 4. ОСЕЋАТИ СЕ ОК: ТЕХНИКЕ ТРАНСАКЦИОНЕ АНАЛИЗЕ**
Ејми Бјорк Харис; Томас А. Харис
Нови Сад: Психополис институт, 2013.
- 5. ЧАРОВЊАК ИЗ КРЕМЉА**
Ђулијано да Емполи
Београд: Booka, 2024.
- 6. КАД ТИ ЖИВОТ УВАЛИ НИЛСКОГ КОЊА**
Анете Бјеуфелт
Београд: Лагуна, 2021.
- 7. КАТЕДРАЛЕ**
Клаудија Пињеиро
Београд: Блум издаваштво, 2024.
- 8. ЖЕНА У КАВЕЗУ**
Јуси Адлер Олсен
Београд: Алнари, 2012.
- 9. ЈАСНО КАО ДАН**
Ањес Мартен-Лиган
Београд: Лагуна, 2024.
- 10. ЛЕСИ СЕ ВРАЋА КУЋИ**
Ерик Најт
Београд: JRJ, 2011.

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник: Јелена Катана, начелник Одељења
jelena.katana@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић

Сарадници: Смиљана Павков
Иван Комаров
Лепосава Милановић
Гордан Горуновић
Дејан Станојловић
Радмила Тубин Михајловић
Оливера Кнежевић
Светлана Вулић Стојсављевић

Лектура: Јелена Васиљевић

Коректура: Иван Комаров

Компјутерска обрада:

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Техничка подршка:

Радинка Мићовић

ШТАМПА:

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

Београд, Немањина 22–26